
Державне фінансування підготовки кадрів у вищій освіті: досвід та виклики

Ірина Світящук

Андрій Солодько

Єгор Стадний

За підтримки Міжнародного
фонду "Відродження"

ЦЕНТР
ДОСЛІДЖЕННЯ
СУСПІЛЬСТВА

“Порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням” - згідно з документом із такою назвою донедавна відбувався розподіл бюджетних місць між університетами в Україні. У 2012 році назви документів дещо змінилась, однак принцип так званого державного замовлення залишився тим самим. Вже давно не існує ані планової економіки, ані розподілу випускників на виробництва, однак система, за якою держава фінансує підготовку фахівців у вищих навчальних закладах, продовжує функціонувати за старими механізмами та практиками, які жодним чином не забезпечують сучасних потреб.

За даними НДІ соціально-трудова відносин Мінсоцполітики, у 2007 році 25-80% випускників в залежності від спеціальності планували своє працевлаштування частково або ж повністю без прив'язки до здобутого фаху. За таких умов потреба докорінних змін є більш ніж нагальною.

Йдеться про моделювання системи, яка створить умови для більш ефективного розподілу державних витрат за умов обмежених ресурсів, тобто першочергове фінансування потужніших університетів, які можуть випускати конкурентоспроможних спеціалістів, здатних до різного роду мобільності на ринку праці, який стає дедалі динамічнішим.

Автори цього дослідження свідомі чималої кількості обмежень, які не дозволяють наблизитись до повноцінного та всебічного аналізу цієї теми.

Насамперед, йдеться про відсутність загальної стратегії розвитку вищої освіти. Стратегії, яка описує цілі та контрольні точки на шляху до них; необхідні або принаймні бажані політичні та економічні умови; механізми пошуку та досягнення суспільного консенсусу довкола змін; категорії населення та учасників процесу, які виграють від змін, та тих, хто від них втратить; міжнародний контекст. Лише за умов наявності цих та інших наріжних каменів бачення майбутнього розвитку вищої освіти можна говорити про можливість повноцінного моделювання змін державного фінансування підготовки кадрів.

Іншим чинником, який суттєво обмежує дослідницьке поле, є брак статистичних даних з найрізноманітніших питань. Ця проблема закорінена в застарілому змісті та механізмах статистичної звітності, які функціонують у системі вищої освіти. Також свій відбиток накладає загальна культура закритості вищих навчальних закладів.

У цьому звіті фахівці Центру дослідження суспільства спробували показати слабкі сторони чинної системи як в теорії, так і на практиці, опитали учасників формування та розподілу обсягів державного замовлення, показали основні тенденції та зміни у структурі державних витрат на підготовку кадрів, дослідили досвід та практики фінансування підготовки кадрів у кількох інших країнах та запропонували відповідні пункти для формування альтернативної моделі. В окремому розділі цього звіту зібрані критичні відгуки міжнародних дослідників у сфері вищої освіти, котрі добре обізнані з українськими та закордонними практиками, щодо запропонованих авторами цього звіту ідей.

Зміст

1.	Українське законодавство про державне замовлення на підготовку фахівців (Андрій Солодько)	4 ст.
2.	Реалізація законодавчих норм на практиці (Єгор Стадний)	7 ст.
3.	Коментарі учасників формування та розподілу обсягів держзамовлення (Єгор Стадний).....	10 ст.
	• Обласне управління освіти	
	• Ректор вищого навчального закладу	
	• Міністерство економічного розвитку та торгівлі	
	• Асоціація роботодавців	
	• Профспілка працівників освіти та науки	
	• Міністерство освіти та науки	
4.	Фінансування державного замовлення 2007-2014 рр. (Єгор Стадний).....	20 ст.
5.	Підготовка кадрів та ринок праці (Ірина Світящук).....	27 ст.
6.	Міжнародний досвід фінансування університетів (Ірина Світящук).....	30 ст.
	• Деякі аспекти фінансової автономії: порівняльна характеристика	
	• Англія	
	• Фінляндія	
	• Нідерланди	
	• Франція (Андрій Солодько)	
	• Польща (Єгор Стадний)	
	• Фінансування на основі результативності	
7.	Реформа державного фінансування підготовки кадрів (Єгор Стадний).....	44 ст.
	• Модель нового Закону “Про вищу освіту”	
	• Рекомендації на середньострокову перспективу	
	• Довгострокова перспектива	
8.	Критичні відгуки міжнародних дослідників.....	52 ст.
	• Анатолій Олексієнко (Гонконзький Університет)	
	• Інга Залевська (MARINE)	
9.	Додатки (Єгор Стадний).....	58 ст.
	• До скількох вишів та на скільки напрямів абітурієнти подавали заяви у 2012-2013 рр.	
	• Популярність напрямів, кількість заяв та обсяги держзамовлення у 2012-2013 рр.	

Українське законодавство про державне замовлення на підготовку фахівців

Порядок формування та розміщення державного замовлення регулюється Законом України “Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів” від 20 листопада 2012 року № 5499-VI та рядом підзаконних нормативних актів.

Відповідальність за формування загальних обсягів державного замовлення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів” від 20 травня 2013 р. № 363 лежить на Мінекономіки України. Саме Міністерство економіки формує державне замовлення за поданням Міністерства освіти і науки та решти замовників, якими можуть бути інші міністерства та центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук, національні галузеві академії наук, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації або інші визначені Кабінетом Міністрів України державні органи, які є головними розпорядниками бюджетних коштів.

Відповідно до закону, формування державного замовлення відбувається виходячи із середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці. Прогноз складається відповідно до порядку, передбаченого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України “Про затвердження Методики формування середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці” № 035 від 26 березня 2013 року. Прогноз розраховується на основі потреб на заміну поточних кадрів та кадрів, необхідних для економічного розвитку, ґрунтуючись на тенденціях останніх років, беручи до уваги статистичні дані та пропозиції інших органів центральної влади, установ та організацій.

Планування обсягів державного замовлення здійснюється в декілька етапів:

- ▶ до 15 вересня Міністерство економіки приймає пропозиції обсягів державного замовлення;
- ▶ до 1 листопада воно ж доводить державним замовникам інформацію про середньостроковий прогноз;
- ▶ до 1 грудня державні замовники подають пропозиції до Міністерства економіки України на три наступні бюджетні періоди у натуральному та вартісному виразах. Вартість підготовки розраховується відповідно до методики, затвердженої постановою Кабінету

Міністрів України “Про затвердження Методики розрахунку орієнтовної середньої вартості підготовки одного кваліфікованого робітника, фахівця, аспіранта, докторанта” від 20 травня 2013 р. № 346. Для розрахунку на сьогодні використовують показники мінімальних економічно обґрунтованих витрат за 9 критеріями, деякі з яких є застарілими, як, наприклад, вартість комунальних послуг та енергоносіїв.

Зведені проектні обсяги державного замовлення включаються до проекту Державного бюджету України на відповідний рік. Після набрання чинності законом України “Про державний бюджет” замовники подають до Міністерства економіки остаточні пропозиції державного замовлення на плановий рік з визначенням показників вартості підготовки, обсягу замовлення та необхідних видатків з державного бюджету на задані цілі. Після цього уряд постановою затверджує загальні обсяги державного замовлення з кожного освітнього рівня, напряму та спеціальності.

Розміщення державного замовлення здійснюється на конкурсних засадах крім винятків, передбачених законодавством. Строки, порядок проведення конкурсу, склад конкурсної комісії та основні критерії відбору виконавців визначаються постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів” від 20 травня 2013 р. № 363.

Відповідно до постанови, конкурсні пропозиції подаються до конкурсної комісії не менш ніж протягом 15 днів з дати оголошення конкурсу. Конкурсна комісія складається з представників державного замовника, Міністерства освіти і науки, Міністерства економіки, експертних рад при акредитаційній комісії, спільного представницького органу сторони роботодавців, всеукраїнських професійних спілок, їх об'єднань та органів студентського самоврядування.

Постановою не визначається кількісний склад комісії та дозволяється її переформування протягом року.

Результати розгляду закріплюються протоколом, копії якого за бажанням надаються учасникам конкурсу. При цьому інформація про результати розгляду повідомляється в обов'язковому порядку кожному учаснику конкурсу протягом 10 днів з дати розгляду конкурсних пропозицій.

Недоліком даного Порядку розміщення державного замовлення є те, що хоча третьою частиною постанови і визначено чіткий перелік виконавців державного замовлення, проте перелік критеріїв їх відбору не є вичерпним. Державному замовнику надається право встановлювати додаткові критерії конкурсного відбору. На сьогодні додаткові критерії доводяться до відома керівників ВНЗ у листі-роз'ясненні щодо процедури проведення

конкурсного відбору виконавців державного замовлення. Відповідно, вони щороку змінюються, а це дозволяє не тільки говорити про відсутність сталої державної політики, але й поставити під сумнів прозорість проведення конкурсу та припустити наявність корупції.

Прийняття Закону України “Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів” дало змогу відійти від кулуарного ручного розподілу державного замовлення, проте на сьогодні занадто багато аспектів цього процесу визначається підзаконними нормативними актами або ж їм взагалі бракує чіткості правового регулювання. Іноді доходять до абсурду: у 2011-2012 роках дані про розподіл держзамовлення приховувалися під приводом, що вони належать до інформації з обмеженим доступом, у 2013 році засідання Конкурсної комісії МОН з відбору та встановлення виконавців державного замовлення не були публічними. Крім того, Міністерство, ігноруючи вимоги законодавства про доступ до публічної інформації, не надавало текст наказу про розподіл державного замовлення.

Таким чином, існує чимала кількість неузгоджених або просто нерегульованих законом чи відповідними постановами питань, що ставить прозорість процесу формування та розподілу обсягів державного замовлення у залежність від волі органів виконавчої влади.

Реалізація законодавчих норм на практиці

Появу спеціального законодавства про формування та розміщення державного замовлення можна лише вітати. Ситуація з розподілом бюджетних місць протягом останніх вступних кампаній ставала все більш напруженою, тож Закон “Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів” та похідні постанови і накази мали би зняти усі спірні питання та зробити процес публічним.

Однак на практиці Закон не зміг гарантувати бажану прозорість. Публічність процесу цілковито залежить від волі замовника, що підтвердив досвід двох конкурсів – у 2013 та 2014 рр.

У 2013 році конкурс проходив зі значними порушеннями. По-перше, прозорості бракувало вже на стадії оголошення конкурсу. Офіційне оголошення про початок конкурсу на розміщення державного замовлення було зроблено лише на сайті МОН, натомість інші державні замовники знехтували цією вимогою Закону. До того ж, дозвіл державним замовникам власноруч визначати порядок створення та діяльності конкурсної комісії фактично унеможливив громадський контроль над цим процесом.

По-друге, законодавець не передбачив вичерпного переліку критеріїв відбору учасників конкурсу. Водночас ті критерії, які записані у Постанові КМУ “Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів”, є надто загальними. Наприклад, вимога наявності ліцензії на освітню діяльність має бути не критерієм відбору учасників, а умовою допуску до конкурсу, адже ліцензії не бувають гіршими чи кращими. Те саме стосується іншого критерію - висновків експертної комісії з акредитації. Вони не гарантують змагальності між ВНЗ, адже формувались під час акредитації певної спеціальності, що не передбачає виокремлення кращих чи гірших, а радше допасовує усіх до певних параметрів. Таким чином, два з трьох критеріїв, які вписані у Законі як обов'язкові, є критеріями не для конкурсного відбору, а для допуску до участі у цьому конкурсі. У такій ситуації державний замовник, як і раніше, формує справжні критерії відбору на свій розсуд.

По-третє, жоден прийнятий акт - ані Закон, ані постанови уряду, ані накази МОН у 2013 році - не містив норми про обов'язкове оприлюднення результатів кінцевого розподілу державного замовлення із чітко зазначеними ВНЗ та відповідними напрямками і спеціальностями в них. Залишається незрозумілим, чому законодавці не зобов'язали державних замовників публікувати копії протоколів своїх конкурсних комісій – ця норма

гарантувала би громадський контроль за розміщенням держзамовлення. Натомість задіяний у 2013 році ланцюжок оприлюднення результатів конкурсу ВНЗ – Єдина державна електронна база з питань освіти – “ІС Конкурс” функціонує несправно. Часто ВНЗ просто не надавали інформацію до Єдиної бази, і вона, відповідно, не з'являлася в системі “Конкурс”. Зрештою, законодавчо не закріплено термін, у який виконавці державного замовлення мусять надати інформацію до Єдиної бази, що дозволяє деяким “особливим” вишам затягувати з виконанням вимоги Закону. Таким чином, прийнятий у листопаді 2012 року закон, який нібито був покликаний пролити світло на процес розподілу державного замовлення, не виконує свого завдання.

За таких умов лише політична воля замовника зробити розподіл прозорим уможливило громадський контроль, що підтвердив конкурс 2014 року. Розподіл державного замовлення відбувався за умов завчасного оголошення конкурсу, громадського обговорення запропонованих для розподілу критеріїв. Окрім цього, до складу конкурсної комісії були включені представники громадськості. Врешті, результати розподілу та відповідна інформація про обсяги державного замовлення кожного ВНЗ для кожної спеціальності та напряму були опубліковані на сайті МОН до початку вступної кампанії.

Однак, забезпечивши публічність процесу, МОН як найбільший замовник зіткнулося з іншими проблемами. По-перше, за умов відсутності механізмів зовнішнього контролю та моніторингу якості вищої освіти будь-які критерії, зокрема й обрані для розподілу, не забезпечили його ефективності. Анонсоване міністерством орієнтування на незалежні університетські рейтинги не могло бути повноцінним, їх використання передбачало кілька застережень.

Жоден рейтинг не включає усі ВНЗ, які беруть участі у конкурсі. Рейтинги, що мають галузеві поділи, по-перше, покривають далеко не усі галузі, за якими надається державне замовлення, а по-друге, складаються не за галузевою номенклатурою, що передбачена чинним законодавством. Наприклад, під категорію гуманітарних напрямів у рейтингу видання “Деньги” попадають лінгвісти, маркетологи, рекламники та піарники. Тому під час використання таких рейтингів члени конкурсної комісії повинні знати, які саме спеціальності входили у ту чи іншу галузь або напрям під час їх складання.

Методологія переважної більшості рейтингів (“Деньги”, “Кореспондент”, частково “Компас”) базована на опитуваннях працеводців. Автори рейтингів не повідомляють про принципи, за якими добирались ті чи інші роботодавці для участі в опитуваннях. Під час використання таких рейтингів члени конкурсної комісії повинні бути обізнані з цими принципами.

Єдиним рейтингом, який використовує не лише суб'єктивні опитування роботодавців чи експертів, а й ранжує ВНЗ за об'єктивними показниками (індексами), є ТОП-200. Однак перестороги викликають складові індексів. Власне, чи співвідношення кількості бакалаврів

перестороги викликають складові індексів. Власне, чи співвідношення кількості бакалаврів до кількості магістрів демонструє якість навчання? Індекс міжнародного визнання складається з показників, що мають переважно декларативний характер. Єдиний показник, що таким не є, хибує методологічно, адже вимірювання саме кількості, а не частки закордонних студентів автоматично грає на користь великих ВНЗ.

Таким чином, використання рейтингів під час розподілу обсягів державного замовлення є доцільним лише за умов детального роз'яснення їхньої методології для членів конкурсної комісії та врахування зазначених вище аспектів.

За умов відсутності об'єктивних критеріїв для розподілу кристалізується інша проблема, яка постає саме під час проведення конкурсу на замовлення від МОН. На практиці будь-яка конкурсна комісія, навіть та, яка складається з найбільш фахових спеціалістів, малоімовірно здійснить ефективний розподіл. Річ у тім, що у підпорядкуванні МОН знаходиться кількост навчальних закладів, які мають увесь спектр напрямів та спеціальностей. Таким чином, конкурсна комісія фізично не здатна включати потрібну кількість фахівців, і ефективний розподіл насправді є практично неможливим через брак системи моніторингу якості вищої освіти та, відповідно, об'єктивних критеріїв оцінювання ВНЗ.

Коментарі учасників формування та розподілу обсягів державного замовлення

Процес формування та розподілу обсягів державного замовлення охоплює чимало акторів. Міністерство економіки визначає загальнодержавні обсяги. Міністерство освіти та інші замовники розподіляють його між виконавцями, тобто вищими навчальними закладами. Останні, у свою чергу, намагаються отримати якомога більшу кількість місць. Роботодавці працевлаштовують фахівців, яких випускають виконавці державного замовлення. Часто актори мають відмінні інтереси, що є досить природнім. Однак відсутність ефективної системи стримувань і противаг стає передумовою для врахування позицій одних та повного ігнорування інтересів інших. За таких умов спроби реформування системи фінансування підготовки кадрів наштовхуються на брак відкритого діалогу. Насамперед не вистачає механізму ефективного залучення усіх учасників процесу для вироблення такої реформи. З огляду на це, Центр дослідження суспільства провів цикл експертних інтерв'ю з усіма учасниками процесу формування та розподілу державного замовлення. Нижче подані короткі резюме цих інтерв'ю.

Обласне управління освіти

Менеджмент вищої освіти на рівні місцевих органів управління не завжди складається з фахівців саме з вищої освіти. Часто це люди зі шкільної сфери.

Погодження кількості місць, які пропонує замовнику ВНЗ, з органами місцевого управління є неефективним. Адже виші випускають спеціалістів, які працевлаштовуються не лише в межах області, а місцеве самоврядування здатне оцінити потребу лише на рівні області чи міста. Тож місцеве самоврядування не повинно пропонувати чи погоджувати загальну кількість місць для того чи іншого ВНЗ. Натомість доцільно впроваджувати регіональне замовлення на підготовку педагогів та медиків.

Окрім цього, місцеві органи влади не мають державних орієнтирів чи критеріїв, якими вони повинні керуватися у прийнятті рішень щодо погодження чи не погодження запропонованої кількості місць для ВНЗ. Не існує системи моніторингу якості вищої освіти випускників. Доцільним є запровадження регулярного збору відгуків від роботодавців, які могли би слугувати орієнтирами для рішень про погодження.

Самі ж виші щороку подають однакові показники, адже скорочення державного замовлення призведе до скорочення кількості ставок викладацького складу. Більше того, викладачів негласно змушують "приводити" абітурієнтів до ВНЗ.

Окрім цього, існує практика примусових договорів про працевлаштування, які випускники повинні подавати до ВНЗ. У такий спосіб ВНЗ намагаються показати, що готують потрібних на ринку праці спеціалістів. Часом ВНЗ погрожує у разі неподання договору не видати диплом. В таких умовах значна частина цих договорів є фіктивними. Відтак, дані про працевлаштування випускників є далекими від реальності.

Зміни варто починати із формування державної стратегії в тій чи іншій галузі. Наприклад, сформульована державна політика у сфері сільського господарства дала би розуміння того, скільки і яких фахівців потрібно для усієї країни. Потім з огляду на це можна було б зорієнтуватись, які саме університети та яких фахівців мають готувати для сільського господарства. Це можуть бути не лише аграрні ВНЗ, але й технічні. Адже сільському господарству можуть бути потрібні фахівці, які розбираються в електроніці чи програмуванні.

Ректор вищого навчального закладу

Доки не сформовано державної освітньої політики, яка б регламентувала стратегічний розвиток людського капіталу, державне замовлення реформувати неможливо. У такій ситуації потрібно зберігати набутий потенціал, який дозволяє Україні утримуватись серед розвинутих країн світу, якщо йдеться про освіту. Тому можна розділити обсяг державного замовлення. Частина могла би формуватись та розподілятися за нинішнім принципом, а решта розподілялася б за вибором абітурієнтів.

Роботодавці не можуть впливати на державне замовлення ефективно через чималий проміжок у часі між самим замовленням та потребою у фахівцях. У таких умовах бізнесу складно прогнозувати.

Необхідно напрацювати політику, яка буде спрямовувати розвиток нашого суспільства і економіки на те, щоб Україна зайняла ту нішу в міжнародній кооперації праці, в якій ми зможемо бути ефективними. Наприклад, ІТ сфера, транзитна сфера, аграрна, однак не просте виробництво продуктів сільського господарства примітивними засобами, а створення “фуд-індустрії”, яка б використовувала високотехнологічні, біотехнологічні підходи. Якщо Україна знайде місце в цій міжнародній кооперації, де буде запитуваною і конкурентоспроможною, то така формула розподілу державного замовлення на дві частини стане в пригоді, адже дає змогу коригувати його обсяги на певні напрями. Згодом співвідношення між частинами може змінюватися. Держава все ж може контролювати потреби суспільства і економіки, а суспільство через формулу “гроші за студентом” може реагувати на реальну зацікавленість молоді в отриманні тих чи інших знань, тих чи інших спеціальностей.

Україна та розвинуті країни світу мають дисбаланс на ринку праці. Існує дефіцит спеціальностей, які розвивають засоби виробництва. Натомість спеціальностей, які, грубо кажучи, розвивають засоби споживання, є надлишок. Причому в Україні цей дисбаланс утворився лавиноподібно.

ВНЗ можуть ліквідувати такі диспропорції на місцях, зважаючи на той сектор ринку, який вони можуть дослідити чи з яким співпрацюють. Однак для цього потрібно зняти централізовану регуляцію цих процесів та надати вишам повну автономію.

Міністерство економічного розвитку та торгівлі

■ *Збір інформації та стандартизація*

На сьогодні роль Мінекономрозвитку полягає саме у встановленні балансу між визначенням потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці та формуванням державного замовлення.

Застосування державного замовлення на освітні послуги як засобу державного регулювання соціально–економічних процесів є поширеною практикою у сучасних країнах (за тією чи іншою моделлю та під тією чи іншою назвою). Адже забезпечення державою можливості здобуття певної професійної освіти за державні кошти є правом її громадян. Для цього відповідні органи державної влади повинні визначати обсяги таких коштів як на плановий рік, так і на певний прогностичний період. Питання лише у тому, наскільки конкретна модель розрахунків зазначених обсягів у конкретній країні у конкретному періоді адекватна соціально-економічним реаліям. При цьому обов'язково слід підкреслити, що вказана адекватність великою мірою залежить від адекватності інших засобів державного регулювання. Перш за все, йдеться про формування офіційної статистичної інформації; державного прогнозування і планування; бюджетного планування; загальних систем державного замовлення та державних закупівель тощо. Тому погіршення чи поліпшення функціонування зазначених вище засобів державного регулювання обов'язково впливає на функціонування моделей державного замовлення на освітні послуги.

Деякі проблеми, які слід вирішити найближчим часом:

- ▶ Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах відбувається у розрізі освітньо-кваліфікаційних рівнів та напрямів підготовки, що не узгоджується з класифікацією видів економічної діяльності, галузями та професійними угрупованнями. Така ситуація ускладнює використання статистичної інформації щодо зайнятості населення, яка формується саме за видами економічної діяльності, під час плануванні обсягів підготовки фахівців у розрізі рівнів освіти, галузей знань, напрямів, спеціальностей. Тому необхідно внести відповідні зміни до постанов уряду, якими

затверджені переліки напрямів та спеціальностей підготовки фахівців у вищих навчальних закладах з метою їх узгодження з Класифікатором професій.

- ▶ Процес формування державного замовлення для державних потреб ускладнюється через відсутність цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання.
- ▶ Необхідно за участі зацікавлених міністерств, провідних вищих навчальних закладів та роботодавців розпочати розробку та затвердження державних стандартів вищої освіти з урахуванням оновлених норм, поширених в європейських країнах. При цьому з метою підвищення якості освіти у процесі розробки удосконалити структуру освітніх програм, переглянути кваліфікаційні вимоги (базові навчальні плани). Також необхідно покращити практичну складову у навчальному процесі з точки зору відповідності попиту на професійні навички для майбутнього працевлаштування фахівців за участю соціальних партнерів. На нашу думку, затвердження державних стандартів вищої освіти, які мають бути максимально наближені до сучасних потреб, визначить мінімальні кількісні параметри з надання освітніх послуг у тій чи іншій галузі знань, що, зокрема, підвищить вимоги для отримання ліцензій та інших дозвільних документів на надання освітніх послуг, а також значно прискорить вирішення проблем нострифікації українських дипломів про вищу освіту за кордоном.

■ *Роль державних замовників*

Теоретично під час формування показників державного замовлення пропозиції центральних органів виконавчої влади, Національної та галузевих академій наук, обласних державних адміністрацій, інших бюджетних установ повинні відповідати потребі відповідної галузі у фахівцях, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрах за видами економічної діяльності та професіями.

Однак на практиці майже всі державні замовники надали свої пропозиції для складання середньострокового прогнозу не для задоволення тих видів економічної діяльності, за які вони відповідають, а для інших видів економічної діяльності, за яким здійснюється підготовка у навчальних закладах, які знаходяться в їхньому підпорядкуванні. Зокрема, МОН дає пропозиції не тільки для задоволення потреб освіти, спорту, соціальної допомоги, а й промисловості, будівництва, архітектури, економіки тощо. Тобто тих видів, в межах яких за реалізацію державної політики відповідають зовсім інші центральні органи виконавчої влади. Саме це, на наше переконання, є причиною того, що при розробці пропозицій для формування держзамовлення державні замовники виходять з міркувань не прогнозованої потреби у фахівцях чи робітничих кадрах на ринку праці у розрізі конкретних видів економічної діяльності, а з міркувань збереження контингенту студентів і викладачів.

■ Роль роботодавців

Розвиток партнерських зв'язків між закладами професійної освіти і роботодавцями відбувається досить повільно. Проблемою залишається слабка мотивація роботодавців до збільшення інвестицій у людський капітал, у розвиток вищої та професійної освіти. Рівень залучення роботодавців до розробки навчальних програм, атестації випускників навчальних закладів, оцінки якості підготовки робітничих та кваліфікованих кадрів тощо є низьким. Як наслідок, кінцевий споживач (роботодавець) незадоволений якістю підготовки та наявними навичками та уміннями фахівців і робітничих кадрів, що пропонують свої послуги на ринку праці.

Таким чином, необхідно в першу чергу забезпечити взаємодію роботодавців з навчальними закладами в частині розробки навчальних програм, атестації випускників навчальних закладів, оцінки якості підготовки робітничих та кваліфікованих кадрів.

■ Прогнозування потреб

На основі Методики формування середньострокового прогнозу (затвердженої наказом Мінекономрозвитку від 26.03.2013 № 305) у жовтні 2013 року Мінекономрозвитку вперше здійснило прогноз обсягів та структури потреби підприємств у робочій силі за професійними групами до 2017 року. Сформований прогноз 28 жовтня 2013 року було представлено на Міжвідомчій робочій групі з підготовки середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці, в роботі якої взяли участь зацікавлені центральні органи виконавчої влади, науковці, представники роботодавців та профспілок.

У процесі прогнозування було виявлено низку проблем:

- ▶ відсутні дані щодо потреби підприємств у робочій силі по всьому ринку праці;
- ▶ недостатня репрезентативність звітних даних Держстату щодо зайнятих за професіями;
- ▶ неможливість отримати максимально достовірну інформацію від центральних та місцевих органів виконавчої влади, не допускаючи її викривлення;
- ▶ об'єднання роботодавців не надали свою реальну прогнозну потребу у фахівцях і робітничих кадрах.

■ Участь приватних ВНЗ

Можливо розглянути ситуацію, коли до конкурсного відбору включаються навчальні заклади не лише державної та комунальної форм власності. Перш за все, це розширить коло претендентів і поліпшить конкурентне середовище. Однак перед цим необхідно провести повноцінну реформу вищої та професійно-технічної освіти

Асоціація роботодавців

■ *Формування обсягів державного замовлення*

Роботодавці зовсім не зацікавлені у державному замовленні для кадрового забезпечення потреб держави та послуг, які вона надає. Натомість вони зацікавлені у решті спектру професій, які готуються для ринку праці. Плануючи свої потреби у фахівцях під час збору даних для так званих середньострокових показників, роботодавці можуть керуватись загальним темпом розвитку виробництва та пенсійним віком.

За всіма професіями сформувати обсяг потреб неможливо, адже федерація роботодавців та інші об'єднання не включають усіх роботодавців. У Німеччині усі входять до якоїсь палати, адже без цього не можна отримати свідоцтво про реєстрацію. За таких умов у держави є певна гарантія того, що зібрані дані певним чином відображають потребу у фахівцях.

Після надання пропозицій від роботодавців виникає питання: де в загальному обсязі плану є саме ті, хто покриває пропозицію роботодавців. Окрім цього, при плануванні обсягів державного замовлення у вищій освіті враховується не потреба у фахівцях на ринку праці, а потреба утримання ставок для викладачів. ВНЗ у своїх пропозиціях виходять саме з цих мотивів, окрім цього, часто подають завищені показники, щоб, так би мовити, підстрахуватись. Потрібно змінити мету та механізми державного замовлення, якщо ми хочемо, щоб воно обслуговувало потреби ринку праці.

У професійно-технічній освіті ситуація простіша, адже там показники державного замовлення формуються на підставі конкретних договорів. Наприклад, у ПТУ є договір на підготовку десяти токарів – воно цю потребу, або радше пропозицію, підкріплену договором з конкретним роботодавцем, передає до конкретного територіального підрозділу державної адміністрації, де вони узагальнюються і подаються нагору. Тому державне замовлення на професійно-технічну освіту виглядає більш реалістичним, ніж у вищій освіті.

Дані від центрів зайнятості варто брати до уваги, але дуже обережно. Адже вони отримують інформацію від роботодавців щоквартально, відповідно, потреби в одному кварталі відрізняються від потреб у наступному.

■ *Розподіл державного замовлення*

Федерація роботодавців була формально залучена до конкурсних комісій з розподілу державного замовлення у МОН, АПН, МОЗ, Мін'юсті.

Розподіл державного замовлення може відбуватись нормально за двох умов. По-перше, якщо є комісія для однієї галузі (а не єдина комісія МОН, наприклад). По-друге, якщо він відбувається за попередньо визначеними критеріями.

Залучаючи приватні ВНЗ до отримання державного замовлення, треба зважати на те, що вони можуть легко демпінгувати ціну. І якщо не буде враховуватись показник якості, то держава буде обирати їхню дешевшу пропозицію.

■ *Контроль за якістю вищої освіти*

Роботодавці зацікавлені впливати на змістову частину навчального процесу у сферах, які не покриваються класичним державним замовленням. Йдеться про перегляд стандартів вищої освіти з певним заміром на майбутнє. Умовно кажучи, варто питати роботодавця, ким має бути інженер-геодезист навіть не сьогодні, а завтра. Також роботодавці зацікавлені у зрізі якості вищої освіти протягом навчання – щось на кшталт ЗНО, але під час навчання. Окрім цього, існує ідея створення кваліфікаційних центрів, де випускник має підтвердити свою кваліфікацію – пройти тест, зробити пробну роботу тощо. Такі приклади існують у великих компаніях: DTEC, СКМ, у асоціаціях бухгалтерів. Тобто така система перевірки кваліфікації частково присутня. Але ми хотіли би розширити її і переважно зосередитися на технічних професіях. Ідея в тому, що ВНЗ, видаючи диплом, підтверджують кваліфікацію, але насправді її можна перевірити лише шляхом незалежного тестування. Натомість випускників гуманітарних спеціальностей не потрібно проводити через такі кваліфікаційні центри.

Профспілка працівників освіти та науки

■ *Формування обсягів державного замовлення*

Формувати обсяги державного замовлення повинні Мінекономіки, Мінфін, МОН, роботодавці і профспілки. Роль профспілок полягає не стільки у фаховому визначенні кількості місць, скільки в забезпеченні від соціальних зривів через скорочення працівників освітньої галузі.

Профспілка виступала проти чинної системи формування обсягів державного замовлення. Обсяги фахівців не можна визначати під потреби економіки. Умовно кажучи, зараз працюємо за таким принципом: Попов винайшов радіо, а ми кажемо: "Навіщо вчити "Попових", адже радіо ще ж нема". Натомість університети повинні готувати фахівців наперед, інновації та технології повинні розвиватись в університетах. А залежність від ринку праці обмежує інноваційний потенціал.

■ *Розподіл державного замовлення*

Університети повинні набирати абітурієнтів відповідно до їхнього балу ЗНО. Наприклад, дослідницькі університети повинні набирати вступників з балом не нижче 185 балів, національні - не нижче 160. Водночас місця роздавати перед вступом не можна, фінансування повинно надходити після того, як університети здійснили набір. Конкурс має враховувати якість знань абітурієнтів, які прийшли до університету. Якщо університет

набрав вступників із балами, що не відповідають його статусу, то для таких вступників йому не можна надавати державне замовлення.

■ *Роль роботодавців*

Зараз деякі університети працюють у 4 зміни, особливо на різних популярних спеціальностях, тож варто переглянути умови для отримання ліцензії.

Однак роботодавці мають впливати на навчальні програми та стандарти. Можливо, варто впроваджувати механізми незалежної перевірки знань - кваліфікаційні центри.

Розмежування процесів присвоєння освітнього рівня та присвоєння кваліфікації можливе у технічних спеціальностях.

Міністерство освіти та науки

Реформа державного фінансування повинна йти в контексті реформи фінансування університетів загалом. Університетська автономія супроводжується відповідальністю університетів, зокрема, держава частково перекладає пошук фінансування на самі університети. Водночас має розвиватись не лише законодавство щодо вищої освіти, а й, наприклад, нормативне поле у сфері благочинства та меценатства, щоб можливості були забезпечені відповідним законодавством.

У такій схемі державне фінансування вищої освіти повинно перейти у державне фінансування певних університетів – тих, які державі потрібні за показниками якості освіти та дослідницьких результатів. Держава має спиратись на такі ВНЗ. Разом з тим, це фінансування має бути повністю незалежним від політичної ситуації в країні та зміни правлячих політичних сил.

Залежність кількості викладацьких ставок від кількості студентів повинна зникнути. Її має замінити контракт університету з викладачем. Співвідношення викладач/студент – це лише статистичний показник, який рахується постфактум. Якщо університет стає самостійною одиницею (зі зміною Закону про вищу освіту, яким передбачено фінансову автономію ВНЗ, але водночас і збереження статусу бюджетної установи), то йому потрібно передати право формувати штатний розпис так, як це дозволяють йому наявні ресурси. За таких умов університет зможе платити більші зарплати тим викладачам, які є реально цінними.

■ *Розподіл державного замовлення*

В ідеальній системі МОН має бути модератором, а також звертати увагу на національні інтереси в економіці. Непоганою є британська система, де поруч зі значною кількістю

джерел фінансування університету існує державне замовлення на чітко окреслені проекти: підготовка певної кількості фахівців для наперед заданої цілі, наукові розробки, знов-таки, з певною метою. Але така система там діє лише в декількох університетах.

Розподіл державного замовлення навіть за нинішньою схемою конкурсу є неможливим, адже конкурсна комісія не включає такої кількості спеціалістів з усіх сфер та галузей, щоб фахово підійти до цього питання. Тому така система можлива лише за наявності об'єктивних критеріїв – починати можна з показників незалежних рейтингів (Компас, ТОП-200, Корреспондент та ін.). Принаймні, у цих рейтингах завжди видно перших і останніх. Останніх треба виділити і, наприклад, якщо йтиметься про правознавство чи економіку, то давати обсяги не таким вишам, а лише кращим.

Другим важливим критерієм є регіональна потреба. Адже бувають не надто хороші університети, але вони готують певну кількість фахівців зі спеціальності, яка є важливою для промисловості регіону чи міста. У таких випадках місця державного замовлення теж потрібно надавати.

Система “гроші за студентом” повинна бути ретельно перевірена експериментом. Водночас потрібно думати над орієнтуванням абітурієнтів та створення умов для свідомого вибору.

Приватні ВНЗ повинні брати участь у конкурсі на отримання державного фінансування, хоча для цього вони мають підвищити якість наданих послуг, бо попри низьку якість освіти у багатьох державних ВНЗ, назагал приватні університети програють їм. Водночас, якщо згадати про контрактну форму, то малі університети поступаються великим за рахунок демпінгу цін.

Ідея встановити певні рамки для дослідницьких університетів – брати абітурієнтів лише з високим ЗНО – може бути втілена, однак спершу потрібно розглянути критерії та механізми надання чи підтвердження самого статусу дослідницького ВНЗ. Водночас на довготривалу перспективу університети, що надають якісну освіту, потрібно виводити з поля дії ЗНО, адже університет повинен мати змогу самостійно формувати критерії для відбору свого студента.

■ *Роль роботодавців*

Роботодавці мають брати участь в оцінці знань на кінцевій стадії підготовки фахівця. Присвоєння кваліфікації незалежними центрами, а не разом з отриманням диплома, є можливим шляхом для певної когорти спеціальностей. Адже там, де є потужні професійні асоціації та об'єднання працедавців, такий контроль є ефективним. Однак поки що самі працедавці слабо представлені на національному рівні, на відміну від регіонального.

На жаль, роботодавці природньо дивляться на університет дещо однобоко – в основному

як на джерело кадрів. Водночас університет дбає не лише про свої зв'язки з ринком праці, а й про академічний рівень – захист дисертацій, дослідження. На перший погляд, ці моменти для роботодавців є абстрактними та неважливими. Тому потрібно, щоб роботодавці зрозуміли чітку залежність між якістю освіти в університеті та наявністю в ньому хороших досліджень і готували пропозиції та замовлення для ВНЗ щодо різних розробок.

Питанням підготовки кадрів в Україні добре опікуються великі роботодавці, вони можуть формувати довготривалі стратегічні плани та окреслити дефіцит потрібних їм кадрів як в кількісному, так і в якісному плані.

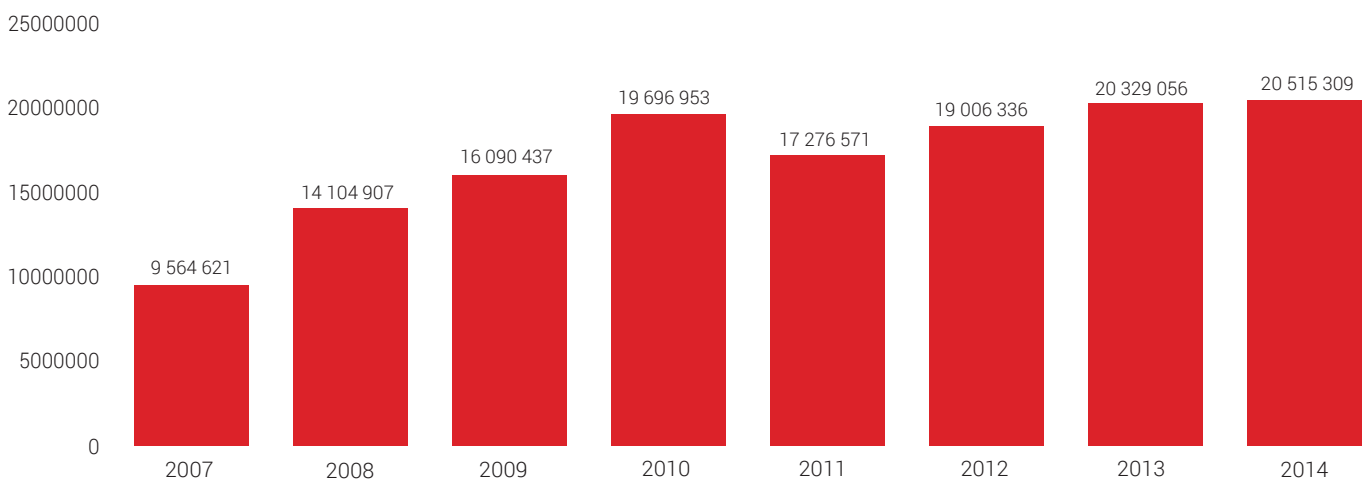
Закордонний досвід, який треба запозичувати, передбачає створення та фінансову підтримку працедавцями навчальних програми на базі університетів, які готують кадри для них.

Фінансування державного замовлення у 2007-2014 рр.

Аналіз структури державних витрат на підготовку фахівців протягом останніх років дозволяє визначати пріоритети, які щороку обирає держава, формуючи обсяги державного замовлення.

Загалом цього року (станом на липень 2014) на державне фінансування заплановано витратити 20,5 млрд грн. Це на 185 млн. грн (або на 1%) більше, ніж було у 2013 році, коли рівень фінансування державного замовлення наздогнав показники 2010 року, тобто року, який передував значному зниженню обсягу державних коштів на підготовку кадрів через демографічну яму.

Графік №1. Заплановані витрати на держзамовлення (тис. грн.)

Попри досить значне зростання абсолютних показників протягом останніх семи років, така тенденція не зберігається, якщо подивитись на частку цих витрат у державному бюджеті. У 2013 році видатки на державне замовлення становили трохи менше 5% від усіх державних витрат, натомість у 2007 році цей показник становив майже 5,5%. Найбільшою їх частка була у 2010 році – 6,4%.

Графік №2. Витрати на держзамовлення та освіту як % від загальних витрат держбюджету

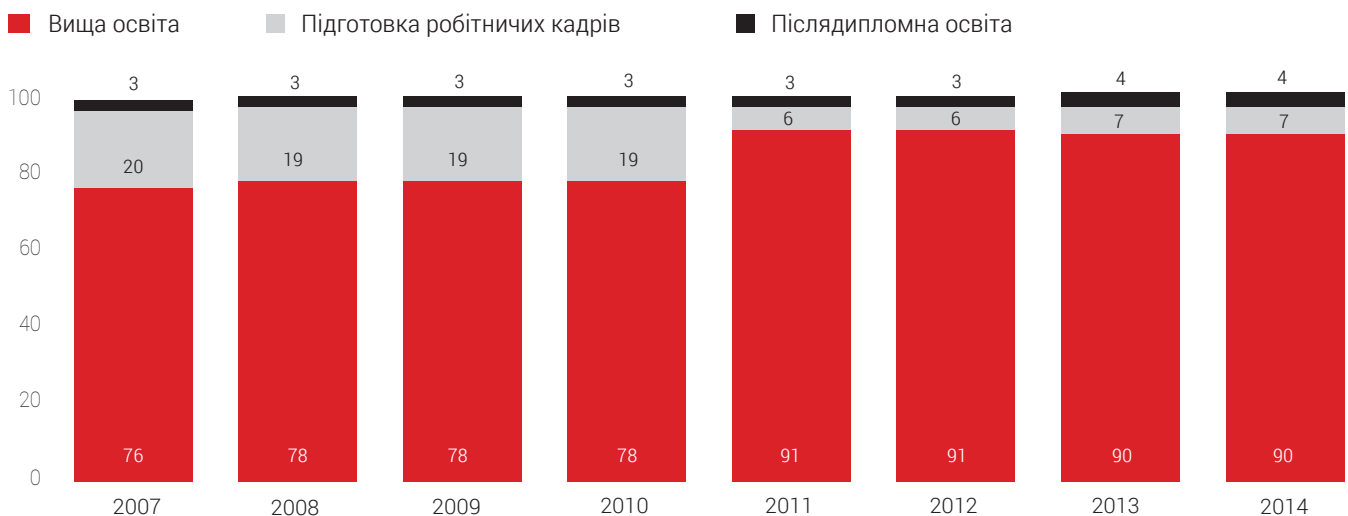

Підготовка фахівців та науково-педагогічних кадрів становить більшість витрат в межах державного замовлення. Протягом чотирьох останніх років цей показник становить 90-91% від загалу. Водночас витрати на підготовку робітничих кадрів були різко скорочені у 2011 році – майже в чотири рази. Фактично, скорочення видатків на державне замовлення у 2011 році, про яке згадували вище, відбулось значною мірою саме за рахунок навчання робітничих кадрів. З того часу показники підготовки робітничих кадрів не відновились. У 2014 році витрати на підготовку робітничих кадрів заплановані у розмірі 1,41 млрд, що становить лише 37% від рівня 2010 року без урахування інфляції.

Графік №3. Розподіл держзамовлення за рівнями - суми (тис. грн.)

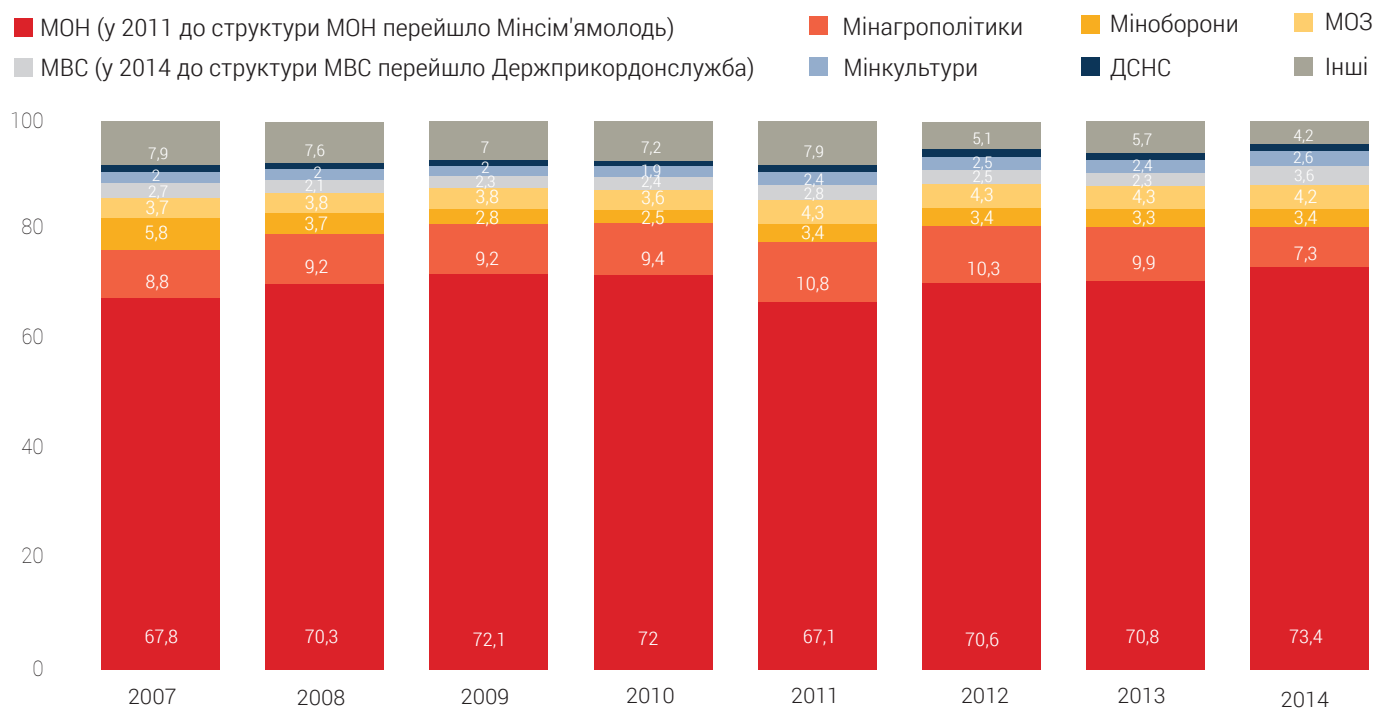
Графік №4. Розподіл держзамовлення за рівнями - частки (%)

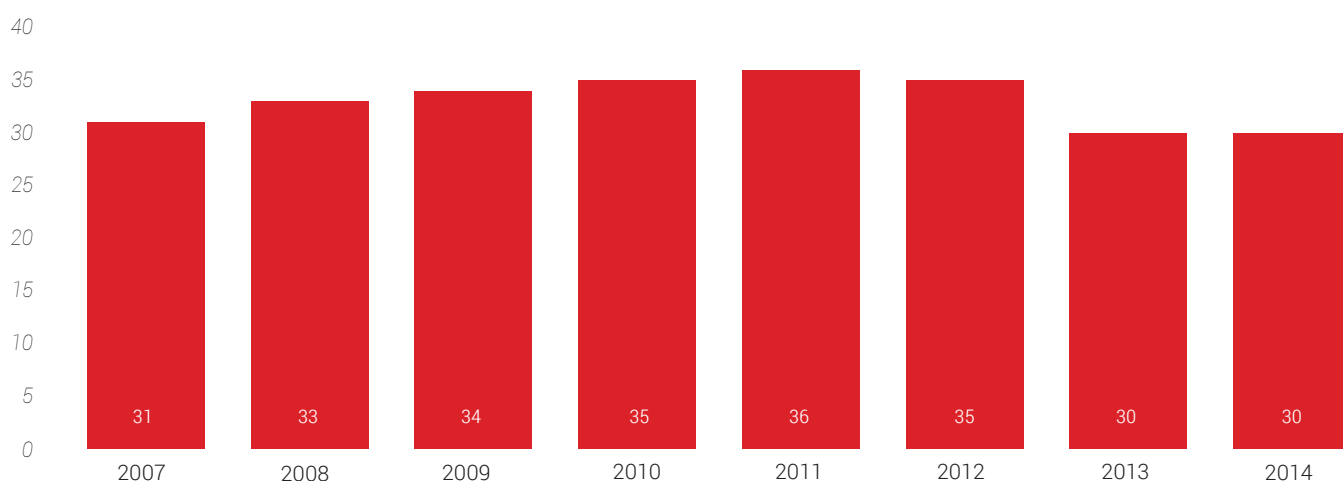
Кошти державного замовлення розподіляються між трьома десятками різних відомств, що мають у своєму підпорядкуванні вищі та професійно-технічні навчальні заклади. Кожне з них концентрує різні обсяги коштів: від декількох мільйонів до кільканадцяти мільярдів гривень. Незмінними лідерами залишаються МОН, Мінагрополітики, МОЗ, Міноборони, МВС та Мінкультури. Разом з тим, протягом останніх років відбувається поступове збільшення частки Міністерства освіти та науки. Це пов'язано з переведенням у відання

МОН окремих ВНЗ або ж цілих відомств, як, наприклад, Мінмолодьспорту у 2011 році. Причому під час відновлення його окремішнього статусу у 2013 році обсяги державного замовлення цього відомства не було поновлено. Другим за розміром держзамовлення є Мінагрополітики, однак протягом останніх років його частка зменшується. Натомість стабільними залишаються частки МОЗ та Міноборони, а частка МВС навіть збільшується.

Графік №5 Якою часткою держзамовлення володіють різні міністерства? (%)

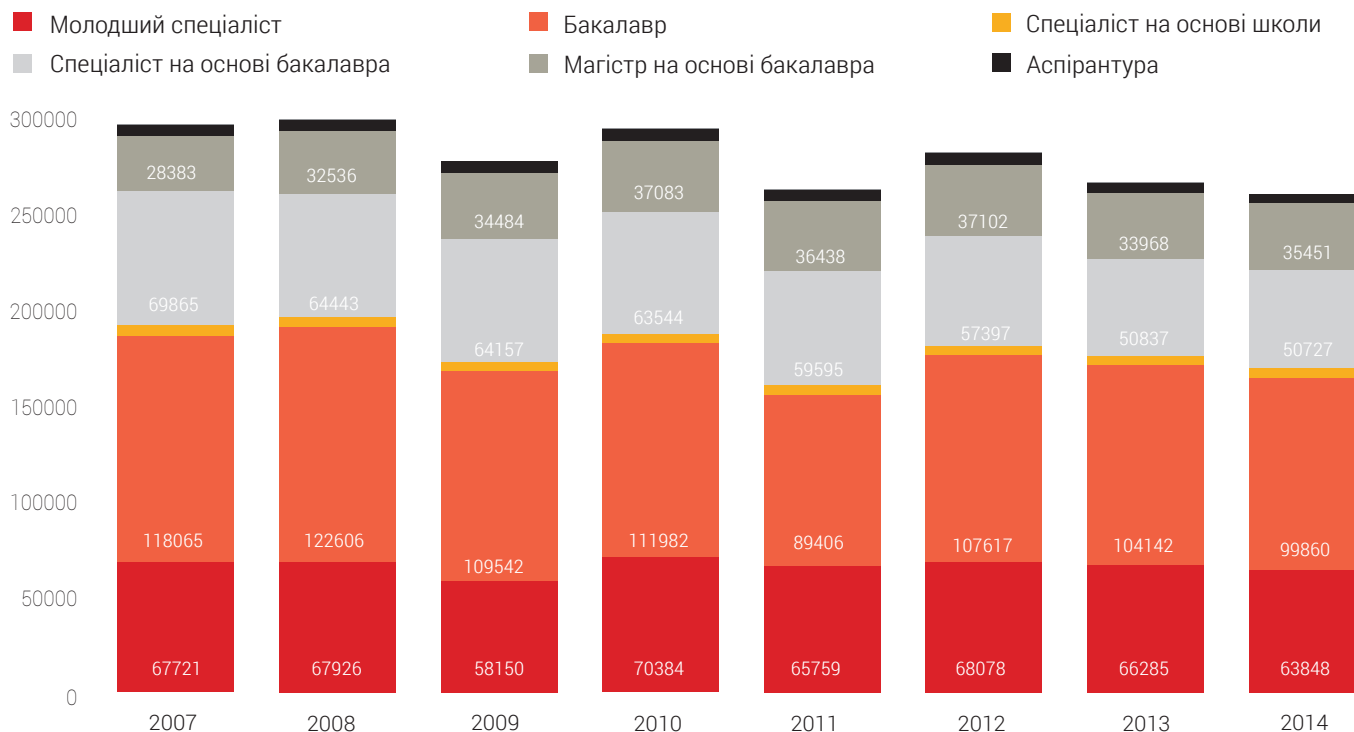

Графік №6. Скільки відомств розпоряджається держзамовленням?

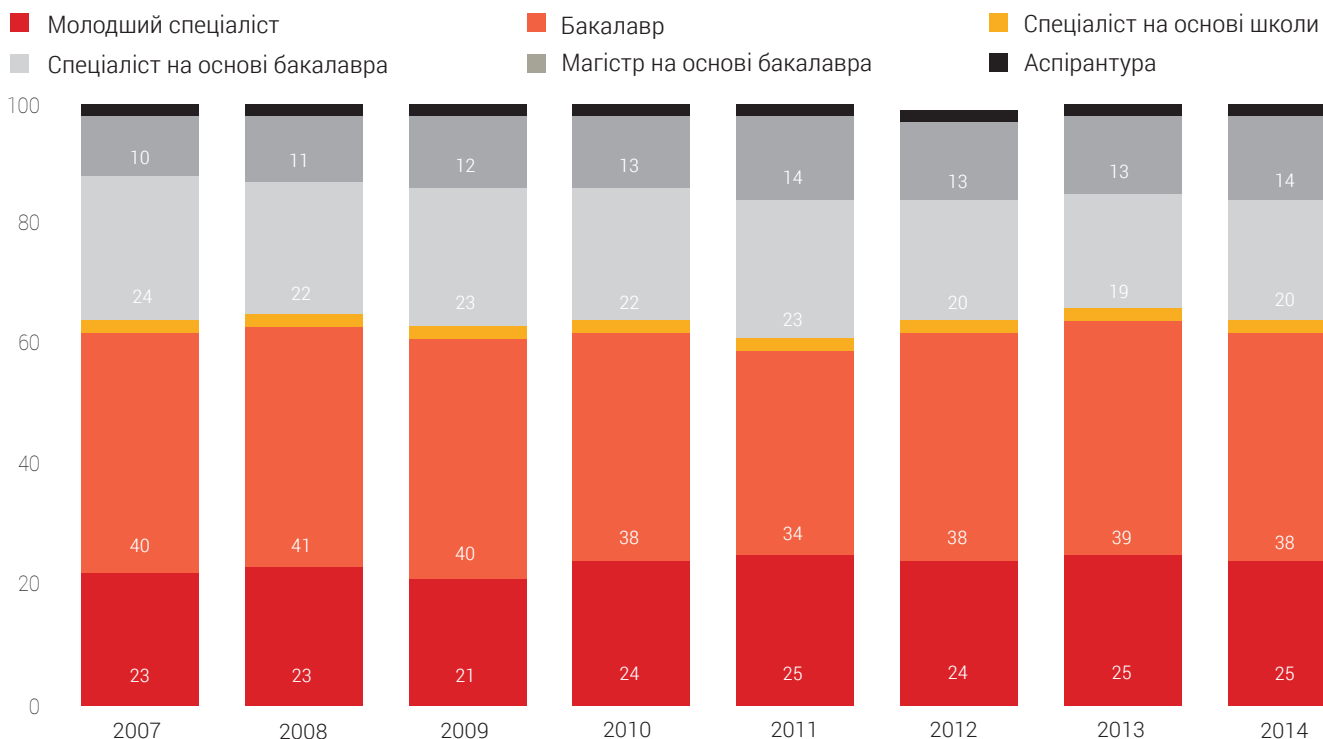

Протягом останніх семи років відбувається скорочення кількості бюджетних місць за усіма рівнями, окрім магістра. Найбільш відчутного зниження зазнав рівень спеціаліста – на 27% з 2007 по 2014 роки. Дещо меншим є спад державного замовлення на бакалавра – 15% протягом того ж періоду. Натомість незначне зниження обсягів держзамовлення на молодшого спеціаліста дає у відносній перспективі збільшення його частки від загалу бюджетних місць усіх рівнів.

Графік №7. Скільки місць денної форми виділяється для різних рівнів?

Графік №8. Співвідношення місць денної форми для різних рівнів (%)

Для порівняння розподілу місць державного замовлення за галузями було застосовано класифікацію ЮНЕСКО, згідно з якою усі напрями навчання поділено на десять структурних груп.

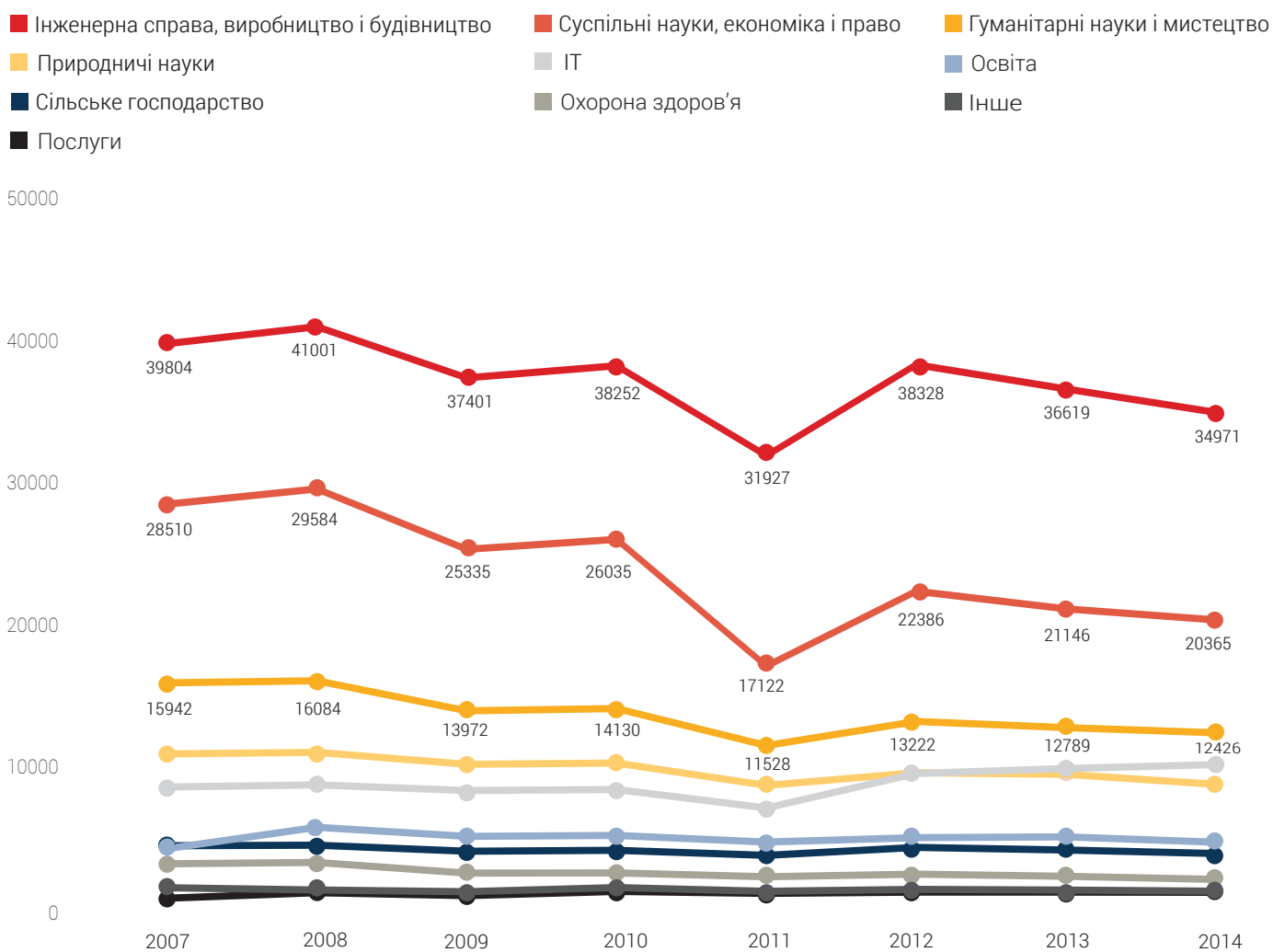
Протягом 2007-2014 років найбільше місць виділялось на напрями інженерної справи, виробництва і будівництва. Найпопулярніші серед абітурієнтів напрями суспільних наук,

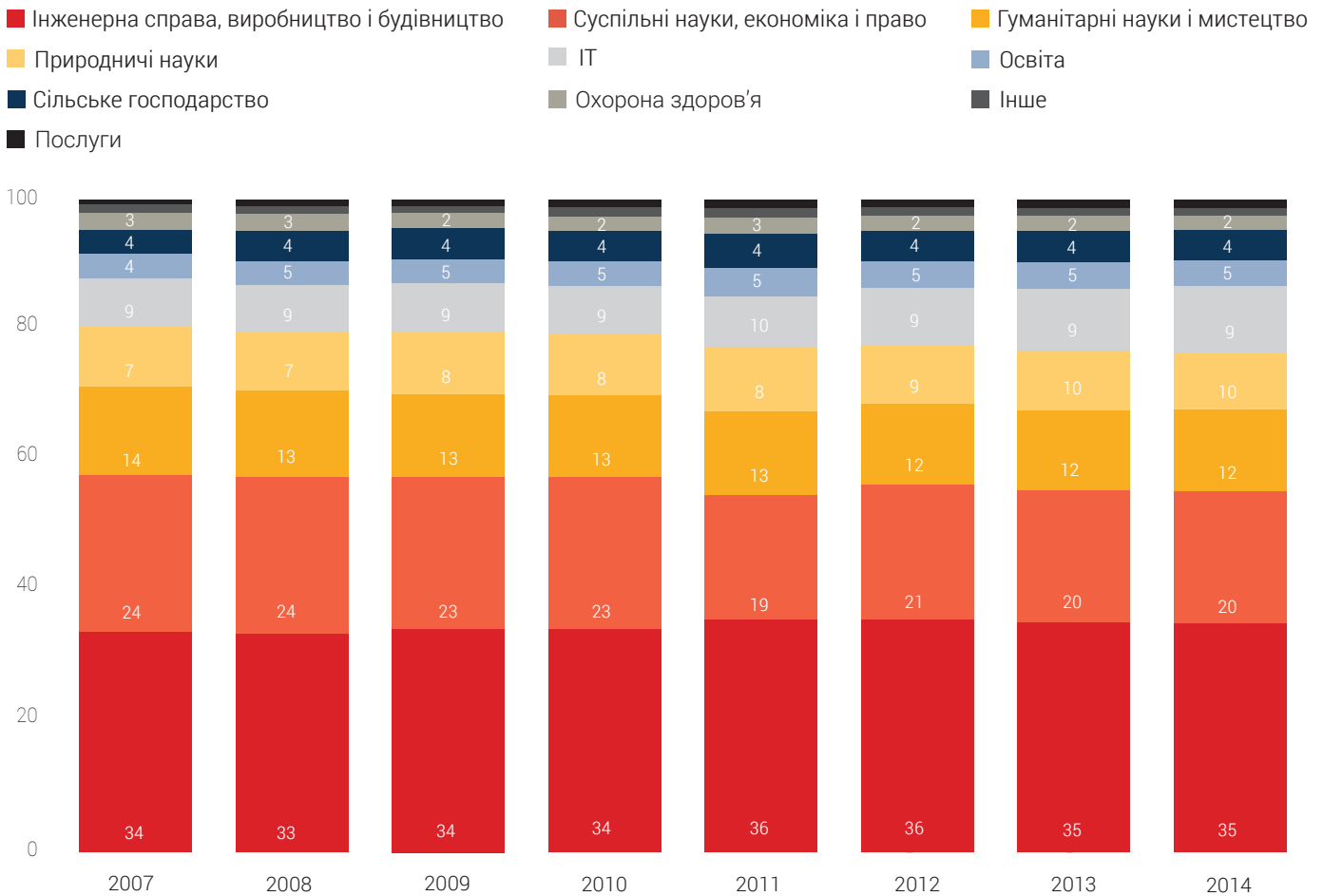
економіки і права займають другу позицію за кількістю наданих державних місць. Водночас саме суспільствознавчі напрями скорочуються найбільш стрімко. Але потрібно врахувати, що до першої, умовно кажучи, технічної, групи входить 55 напрямів підготовки бакалавра, в той час як до суспільствознавчої групи – удвічі менше.

В розрізі загальної структури державного замовлення суттєво змінилась частка суспільних наук, економіки та права, а також ІТ. У 2007 р. перші склали чверть всього держзамовлення, а у 2014 р. одну п'яту. Натомість частка групи ІТ за останні сім років зросла на 3% в межах загальної структури державного замовлення.

Графік №9. Скільки місць виділяється на різні напрямки (бакалаври)

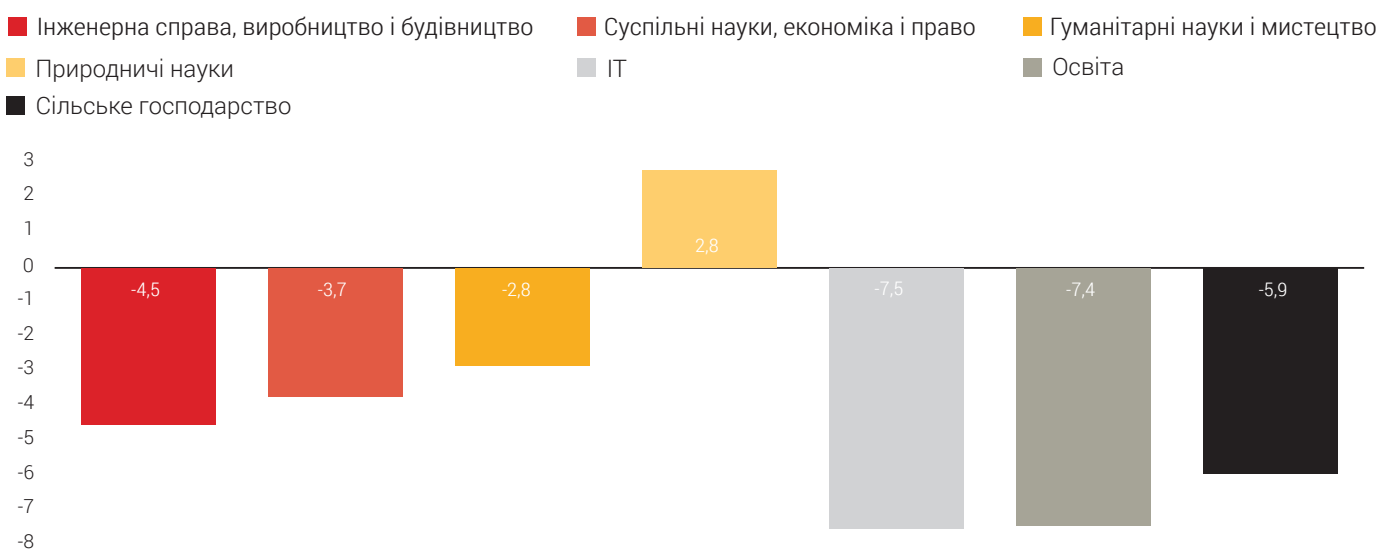

Графік №10. Співвідношення різних напрямків (бакалаври) (%)

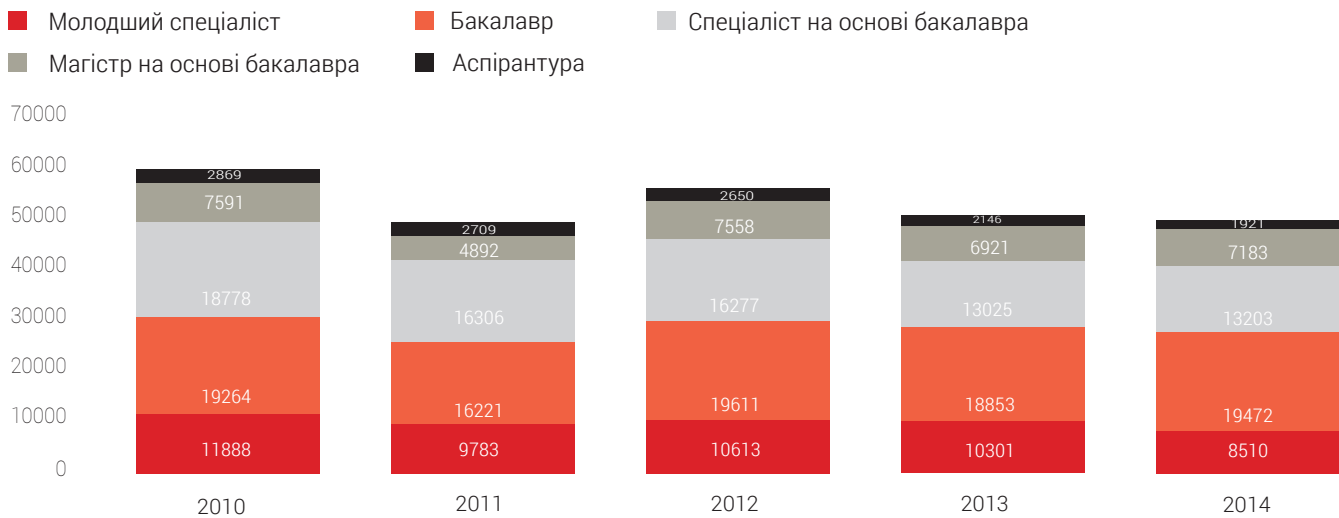
Проте показово, що у порівнянні з минулим роком кількість місць державного замовлення зростає лише на напрямки IT (майже на 2,8%). Натомість на усі інші групи напрямів відбулося скорочення державного замовлення. Причому якщо у 2013 році найбільший спад відчули суспільні науки, бізнес і право, то цього року найбільше скорочення відбулось на природничі та сільськогосподарські напрями – 7,5% та 7,4% відповідно.

Графік №11. Зміни за напрямками у 2014 р. порівняно з 2013 р. - бакалаври (%)

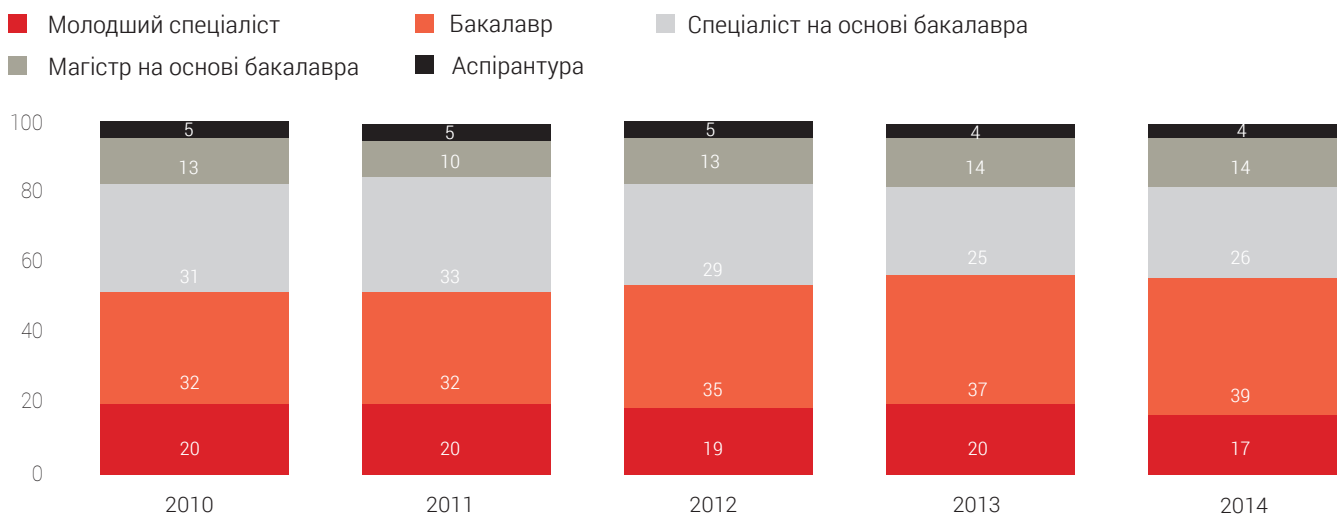

Протягом останніх п'яти років держава послідовно зменшує обсяги фінансування заочної форми навчання. Найбільш стрімко знижується рівень замовлення на спеціаліста та аспіранта заочної форми – майже на 30% та 33% відповідно. Сталою залишається лише кількість місць на бакалаврат.

Графік №12. Скільки місць заочної форми виділено для різних рівнів

Графік №13. Співвідношення місць заочної форми для різних рівнів (%)

Питання масовізації вищої освіти є актуальним як у світі загалом, так і в Україні, де у 2012 р. налічувалось 213 державних та комунальних ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної і комунальної форми власності, а після 2010 р. випускалось понад півмільйона дипломованих спеціалістів з денної та заочної форми навчання¹. Відповідно до переписів населення, протягом 1959-2001 рр. кількість осіб з повною вищою освітою зросла майже у 8 разів².

З огляду на це, першочерговим питанням у державній освітній політиці залишається вплив щораз більшої пропозиції висококваліфікованої робочої сили на ринку праці на рівень оплати праці. Чи не матиме таке зростання негативного впливу на премії від вищої освіти? Іншими словами, чи існує зв'язок між вищою освітою та більшою заробітною платою? Згідно з найпростішою економічною рівновагою попиту-пропозиції, при інших рівних умовах, зростання пропозиції висококваліфікованих працівників на ринку праці мало би призвести до падіння рівня ціни за робочу силу (зарплату), оскільки покупці-роботодавці отримали би більший вибір однакової пропозиції. Однак така зміна не відбудеться, якщо у зв'язку зі зміною економічної кон'юнктури зростає попит на фахівців з вищою освітою.

Дослідники Лондонської школи економіки стверджують, що у випадку вищої освіти зросла не лише пропозиція, але й попит. Саме тому зарплатні премії завдяки вищій освіті зросли у більшості розвинутих країн (окрім Іспанії, Кореї та Нової Зеландії)³. Це пов'язано з тим, що загальносвітові тренди, виклики щодо розбудови економіки знань та динамічні високотехнологічні зміни не передбачають скорочення попиту на висококваліфіковану робочу силу, а радше навпаки.

Окрім цього, для оцінки ефективності взаємодії вищої освіти та ринку праці потрібно звертати увагу, зокрема, на такі параметри, як час на пошук місця роботи після випуску, відповідність спеціальності сектору працевлаштування тощо. Тому на ринку праці як для студентів, так і для їхніх роботодавців насамперед постає питання поінформованості: чи відповідає рівень навчання задекларованим стандартам, чи відповідають знання студента отриманому диплому, чи буде затребуваною обрана спеціальність? Перші два питання можна вирішувати завдяки посиленому контролю за якістю освіти, більш суворому та прозорому ліцензуванню вищих навчальних закладів тощо. Це дозволить підвищити довіру до дипломів, які декларують високий рівень кваліфікації випускника.

Натомість питання затребуваності не має однозначних відповідей. Точиться суперечка

1. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/2013 навчального року. Статистичний бюлетень. – Державний комітет статистики. – Київ, 2013. - С. 11.

2. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/2013 навчального року. Статистичний бюлетень. – Державний комітет статистики. – Київ, 2013. - С. 4.

3. Machin S., MacNelly S. Higher Education and the Labor Market. – Centre Piece, Autumn 2007. – P. 2.

між прихильниками ринку та регулятивного підходу.

Перші вважають, що індивідуальні гравці (студенти) будуть здійснювати раціональний вибір майбутньої спеціальності відповідно до власних здібностей та оцінок поточної економічної ситуації, а “невидима рука” регулюватиме короткострокові дисбаланси на ринку праці. За таких умов часто університети мають повноваження визначати обсяги набору студентів на ті чи інші спеціальності без втручання регуляторних органів. Така практика існує у тринадцяти європейських країнах, ще в одинадцяти університети узгоджують кількість місць з регуляторним органом⁴. Окрім цього, в деяких країнах університети самі встановлюють умови прийому студентів.

Натомість прихильники централізованого підходу вважають, що окрема особа не володіє повною інформацією щодо майбутнього розвитку ринку праці і часто керується суб'єктивними факторами при виборі спеціальності, а тому співвідношення студентів на окремих спеціальностях повинно регулюватись центральним органом, який може легітимно здійснювати прогнозування розвитку економіки і, відповідно, ринку праці. Так, система повного планування державою діє в Туреччині. У деяких країнах колишнього соцтабору - Естонії, Угорщині, Словаччині, Литві та Україні - уряд визначає кількість місць/ваучерів для навчання за державний кошт⁵.

В Україні держава намагається прогнозувати і “замовляти” необхідну кількість фахівців у кожній сфері. Частково неефективність такого прогнозування, як і діяльності сектору вищої освіти, може проілюструвати економічна активність населення. Згідно з офіційною статистикою, станом на 2012 р. в Україні перебувало 1,66 млн безробітного населення. З них, 32,5% вивільнені з економічних причин, а ще 17,1% - безробітні після завершення навчання⁶. Отже, ці безробітні не можуть знайти роботу через структурні причини, чи не найвагомішою з яких є невідповідність кваліфікації потребам і траєкторіям розвитку економіки.

Розподіл державного замовлення між спеціальностями відбувається на основі середньострокового прогнозу потреб ринку праці. Для цього Мінекономіки збирає дані від Державної служби статистики, Національної академії наук та її галузевих академій, представників профспілок і роботодавців. У свою чергу, Мінсоцполітики подає дані щодо безробіття, попиту і пропозиції на фахівців окремих спеціальностей, кількості випускників ВНЗ I-IV рівня акредитації, які зверталась до Державної служби зайнятості для пошуку роботи та ін. Держстат подає дані щодо динаміки валового внутрішнього продукту з розрізом по регіонам, дефлятора валової доданої вартості за видами економічної діяльності, чисельності осіб, зайнятих в економіці за видами економічної діяльності та професіями,

---

4. <http://www.university-autonomy.eu/dimensions/academic/>

5. <http://www.university-autonomy.eu/dimensions/academic/>

6. Економічна активність населення України у 2012 р. – Державний комітет статистики України. – Київ, 2013. - С. 95;

демографічні показники та багато інших. Наостанок, Пенсійний фонд України подає інформацію щодо кількості працюючих осіб пенсійного та передпенсійного віку.

Новий Закон “Про вищу освіту” залишає норму про середньостроковий прогноз потреб ринку праці у фахівцях. Але вводиться нова норма про змагання університетів за сильнішого студента. Відповідно, чим більше студентів з відносно високим рейтингом ЗНО, тим більше державних місць отримає виш, у тому числі і приватний.

На сьогодні в контексті реформи вищої освіти в Україні потрібно ставити перед собою питання: чи можна оцінити розвиток ринку праці за умов відкритих кордонів та вільної мобільності робочої сили, і наскільки релевантними є прогнози для пропозиції фахівців на ринку праці в такій ситуації? За умов динамічного розвитку економіки та створення нових професій у плануванні підготовки студентів потрібно орієнтуватись на якість, а не кількість фахівців певної категорії. Наприклад, ті ж фахівці Лондонської школи економіки пропонують фокусуватись на фундаментальних спеціальностях, які дозволяють випускникам бути більш гнучкими при виборі майбутньої професії⁷. Окрім того, розширення університетської автономії в академічній площині передбачає, що університет визначають, скільки і яких спеціалістів вони бажають готувати. Університет може вирішувати питання працевлаштування за допомогою контрактів з роботодавцями без патерналістської опіки держави.

---

7. Machin S., MacNelly S. Higher Education and the Labor Market. – Centre Piece, Autumn 2007. – p. 3.

Міжнародний досвід фінансування університетів

Деякі аспекти фінансової автономії: порівняльна характеристика

Україна нове законодавство	Польща	Франція	Англія	Нідерланди	Фінляндія
Тривалість циклу державного фінансування					
1 бюджетний рік	1 бюджетний рік	1 рік	1 бюджетний рік	1 бюджетний рік	1 бюджетний рік
Тип державного фінансування					
Державне замовлення на підготовку фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів. Окремо фінансується наукова діяльність.	Block grant. Немає обмежень на використання освітньої частини суми, проте кошти на наукові дослідження спрямовуються безпосередньо конкретним факультетам.	Block grant ділиться на окремі категорії призначення. Нема змоги переносити кошти з однієї групи витрат на іншу.	Block grant. Університет сам вирішує, як витратити отримані кошти		
Залишок в кінці бюджетного періоду					
Надлишок загального фонду не зберігається, надлишок спеціального фонду зберігається за Законом, однак це суперечить Бюджетному кодексу	Надлишок залишається у ВНЗ, але його використання визначається регуляторним органом	Надлишок зберігається повною мірою без обмежень			
Кредит					
Мають право на запозичення	Є можливість брати кредит, але встановлені обмеження	Університети можуть брати кредити за згоди регуляторного органу	Університети можуть брати кредити, але для особливо великих сум потрібна згода регуляторного органу	Можуть вільно брати кредити без жодних погоджень	

Нерухомість

Університети не можуть продавати свої будівлі, вони не можуть бути предметом застави	За певних обмежень університети можуть продавати свої будівлі	Університети можуть продавати свої будівлі за згоди регуляторного органу	Університети можуть вільно продавати свої будівлі	Університети можуть продавати свої будівлі з певними обмеженнями. Університетська нерухомість зберігається у власності агенств нерухомості, де ВНЗ мають найбільшу частку голосу

Право встановлювати розмір плати за навчання для своїх громадян

Університет сам встановлює ціну на навчання, Закон регулює умови її зміни під час навчання.	Навчання безкоштовне	Лише регуляторний орган встановлює ціну на навчання	Університети самі встановлюють ціну на навчання, але регуляторний орган визначає стелю цієї ціни	Лише регуляторний орган встановлює ціну на навчання	Навчання безкоштовне

Право встановлювати розмір плати за навчання для громадян інших країн

Університет сам встановлює ціну на навчання, Закон регулює умови її зміни під час навчання	ВНЗ узгоджує розмір платні з регуляторним органом	Лише регуляторний орган встановлює ціну на навчання	Університет сам встановлює ціну на навчання	Навчання безкоштовне

Обсяг прийому

Кількість бюджетних місць визначається регуляторним органом. Кількість платних місць залежно від ліцензованого обсягу	Університети самостійно визначають кількість навчальних місць	Вільний вступ	Кількість визначається внаслідок переговорів з регуляторним органом	Вільний вступ	Кількість визначається внаслідок переговорів з регуляторним органом

Приєм на бакалаврат					
Процедура вступу здебільшого визначається регуляторним органом	Університет сам встановлює критерії вступу	Процедура вступу повністю визначається регуляторним органом Приєм на магістратуру	Університет сам встановлює критерії вступу	Процедура вступу визначається спільно університетом та регуляторним органом	Університет сам встановлює критерії вступу
Приєм на магістратуру					
Процедура вступу визначається спільно університетом та регуляторним органом	Університет сам встановлює критерії вступу		Процедура вступу визначається спільно університетом та регуляторним органом	Університет сам встановлює критерії вступу	

Хто і як фінансує вищу освіту: можливі варіанти (за Ніколасом Барром⁸)

Студенти					
Через держзамовлення або ваучери (bursaries)					
Середній рівень вартості	Змінюється в залежності від спеціальності (вище для природничих спеціальностей, ніж для гуманітарних тощо)		Обмеження у використанні (для окремих спеціальностей або для окремих ВНЗ)		
Через позики, які можуть виплачуватись повністю, в залежності від працевлаштування та частково, якщо студент малозабезпечений					
Залежний від майбутнього доходу кредит - income-contingent loan. Виплачується за допомогою податку на прибуток або внесками.			Довгостроковий державний, приватний чи змішаний без/відсотковий кредит.		
Через приватні кошти					
Власні доходи або заощадження	Допомога батьків або родичів	За кошт університету	За кошт бізнесу	За іноземні кошти	
Уряд					
Державне замовлення або ваучери	Інституційні гранти на підтримку ВНЗ		Гранти на наукові дослідження	Спеціальні угоди з урядом на виконання наукових досліджень	
Інше					
Підприємницька діяльність університетів		Бізнес-спонсори		Фандрейзинг	

8. Barr N. Financing Higher Education. Answers from the UK. – New York: Routledge, 2005. – p. 36.

З 1992 року у Великобританії діє єдиний простір вищої освіти з уніфікованою системою фінансування та окремими органами його розподілу в Англії, Шотландії та Уельсі.

Окрім традиційних ступенів бакалавра та магістра, в Англії можна отримати сертифікат про вищу освіту та базовий ступінь. Останній ввели у 2001 році з метою задовільнити потреби ринку у фахівцях з технічними кваліфікаціями та вдосконалювати дійсно необхідні навички, які цінуватимуться роботодавцями. У такий спосіб освітні інституції отримали змогу забезпечувати ринок праці фахівцями із “середнім” рівнем кваліфікації, розширити доступ до вищої освіти та стимулювати навчання протягом всього життя. Ці програми діють переважно за спеціальностями у сфері обслуговування, туризму, веб-програмування, підтримки навчального процесу тощо. Роботодавці в даному випадку є ключовим гравцем, адже їх активно залучають до розробки цих професійних програм.

Державне фінансування вищої освіти відбувається за подвійною схемою: основна частина фінансування походить від регуляторного органу, the Higher Education Funding Council for England (HEFCE), а додаткове фінансування наукових досліджень надходить від Дослідницьких рад. Структурно кошти, які надає HEFCE, можна розбити на кілька категорій. По-перше, 63% цих коштів йде на надання освітніх послуг. Ця сума розраховується за формулою, яка залежить від набору студентів. Водночас набір студентів залежить від договорів між університетом і урядом. По-друге, 20% становлять видатки на наукові дослідження. По-третє, 10,6% коштів уряду йде на капітальні інвестиції, а решта 6,4% - фінансування проектів на конкурсній основі. Для того, щоб розподілити кошти між навчальними інституціями і мінімізувати адміністрування цього процесу, HEFCE застосовує формулу.

Традиційно HEFCE визначає обсяг коштів на навчальний процес, проводячи розрахунок в чотири етапи. Насамперед розраховується базовий розмір виплати для університету, який визначається за наступними параметрами: кількість студентів, інші “навчальні”, “студентські” та “інституційні” фактори. Крім того, обраховується дійсний розмір перерахування до університету, який визначається за сумою минулорічного навчального гранту для університету, яка коригується відповідно до інфляції та очікуваних надходжень від плати на навчання. Після цього HEFCE порівнює розрахунки базового та дійсного фінансування і якщо різниця між ними не перевищує 5%, то HEFCE перераховує грант університету. Якщо ж різниця перевищує 5%, тоді HEFCE коригує розмір гранту або ж кількість студентів, щоб ця різниця знаходилась в межах 5%⁹. Врешті-решт, з університетом укладається договір, в якому визначаються обсяги діяльності, яка фінансується власне HEFCE.

---

9. Higher education in the United Kingdom. IHEM Report. – Center for Higher Education Policy Studies, 2007. – <http://www.utwente.nl/m-b/cheps/publications/Publications%202007/2007countryreportuk.pdf>.

Невід'ємним елементом цієї схеми є кредитування студентів для оплати навчання, яке зустрічає неоднозначну оцінку від експертів та користувачів освітніх послуг. Розробник цього підходу Ніколас Барр переконаний, що система центрального планування у вищій освіті вичерпала себе, саме тому продумане кредитування студентів дозволить відповісти на виклики вищій школі сьогодні. Кредит, який надається студенту, має бути достатньо великим, щоб покрити вартість навчання та витрати на проживання. Перевага таких кредитів у порівнянні з довгостроковими кредитами полягає в тому, що виплати нараховуються як певний відсоток від доходу випускника – чим більше заробляє, тим більшою є частка виплат.

Якщо ж випускник не працевлаштований, тобто вища освіта не стала для нього перевагою на ринку праці, то його платежі відтермінуються. В Англії виплати починаються, коли доходи випускника перевищують £15,000 в рік. На думку Барра, така система збільшує можливості доступу до вищої освіти дітей з малозабезпечених сімей¹⁰.

Фінляндія

Студенти фінських університетів не платять за навчання, адже система вищої освіти Фінляндії ґрунтується на ідеї держави загального добробуту. На сьогодні витрати Фінляндії на вищу школу є вищими за середній показник країн ОЕСР. Для інституційного розвитку фінських вишів це досить нестабільна ситуація залежності від одного джерела коштів. За найменших спадів в економіці фінансуванню освіти і науки загрожують скорочення. В цілому, приблизно 95% фінансування є державним. Воно, у свою чергу, поділяється на пряме державне фінансування (64%), проектне фінансування та фінансування на основі результативності. Частки останніх двох змінюються залежно від інституції.

Основний блок фінансування для кожної інституції визначається за спеціальною формулою. Згідно з нею, на освітню частину йде 41% основного блоку фінансування, який формується за кількісними показниками: кількість дипломованих магістрів та бакалаврів, кількість студентів, що здобули більше необхідної кількості кредитів, частка працевлаштованих випускників, кількість дипломованих магістрів серед іноземних студентів, рівень студентської мобільності. Ще 34% становлять видатки на наукові дослідження. Розмір цієї складової визначається кількістю ступенів PhD, наукових публікацій, здобутого фінансування на науку (корпоративні та державні кошти), іноземних дослідників у штаті та ступенів PhD, присвоєних іноземним студентам. Остання частка основного блоку державного фінансування, яка становить 25%, складається зі стратегічного планування в університеті, цільового фінансування специфічних категорій (мистецьких, виробничих, медичних тощо), загальнонаціональних пріоритетів (підготовка вчителів, Національна Бібліотека Фінляндії).

---

10. Barr N. Financing Higher Education. Answers from the UK. – New York: Routledge, 2005. – p. 297.

Окрім основного блоку фінансування, існує фінансування “на конкурсних засадах”. Переважно воно розподіляється Академією наук Фінляндії. Також університети можуть отримувати прибутки після створення на своїй базі підприємств. У 2010 р. було прийнято закон, згідно з яким університети отримали статус “незалежної юридичної особи”¹¹. Це відкрило більше можливостей, щоб реагувати на зміни операційної діяльності, розширювати джерела надходжень коштів, змагатись за міжнародне фінансування наукових досліджень, співпрацювати з іноземними університетами і дослідницькими інститутами, самим забезпечувати якість та ефективність власних досліджень і навчальних послуг, а також активізувати свою участь у системі інновацій. Однак попри цей закон, частка комерційних коштів зараз складає не більше 5%.

Сьогоднішні реформи у вищій освіті орієнтуються на два вектори: вдосконалення формули та вдосконалення інформаційних систем. Наприклад, якщо формула включає якісні показники, як-от відгуки студентів, то інформаційні системи мають бути відкориговані, а кожен університет має відповідно звітуватись.

Номінально уряд не втручається у процес прийому студентів до університетів. Проте він визначає цілі та пріоритети у Плані Розвитку, виділяє загальний блок коштів на фінансування певної кількості спеціалістів. Університет визначає кількість студентів на кожній спеціальності в рамках узгодженої загальної кількості. Тим не менше, уряд може впливати на цей розподіл під час перемовин з університетом, апелюючи до загальнонаціональних стратегічних цілей. Також на такі спеціальності, як, наприклад, вчителі, набір відбувається відповідно до прогнозів ринку праці.

Нідерланди

Голландський досвід реформ у вищій освіті цінний перш за все через експерименти з ваучерною системою або так званою системою “гроші за студентом”.

Цей підхід перевертає з ніг на голову традиційний спосіб фінансування вищої освіти, який спирається на пропозицію, тобто фінансування насамперед навчальних закладів. Натомість ваучерна модель пропонує спиратись на попит і фінансувати “покупців”, які, використовуючи право на вибір, самі “приносять” кошти в університет. Таким чином, уряд не надає прямого фінансування університетам, а фінансує їх опосередковано через ваучери, надані студентам, котрі навчатимуться у вільно обраних ними університетах.

Дослідники відзначають, що прикладів реалізації моделі ваучерів у системі вищої освіти дуже мало. Дещо частіше подібна модель реалізовувалась на рівні середньої освіти (у

---

11. University Reform. – Ministry of Education and Culture. –http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/Hankeet/Yliopistolaitoksen_uudistaminen/index.html?lang=en.

деяких штатах США, Швеції, Нідерландах, Чилі, Гонконгу), що є більш виправданим, оскільки середня освіта є обов'язковою, а отже, всі діти (чи точніше, їхні батьки) отримують ваучери. У чистому вигляді ваучерна програма у вищій освіті була впроваджена лише у штаті Колорадо (США). У дещо модифікованому вигляді в різний час її впроваджували в Австралії, Казахстані, Грузії, Чилі та Литві.

Дебати навколо запровадження моделі індивідуальних грантів у Нідерландах (де їх називають “навчальними ваучерами”) розпочались ще у 1980-х роках. Основною метою проведених реформ було саме переорієнтувати вищу освіту на попит, іншими словами, зробити університети більш чутливими та відкритими до потреб кожного студента. Крім того, Міністерство фінансів та Міністерство економіки вбачали у ваучерній системі більш ефективний механізм розподілу бюджетних коштів. При цьому під терміном “ваучер” в Нідерландах розуміють “право для студентів використовувати наперед визначену кількість освітніх послуг, оплачених державою”.

У 1980-х рр. зміна системи фінансування освіти була ключовим політичним питанням в країні, головним чином через зростаюче невдоволення існуючими механізмами. Відповідно до висновків першого кола обговорень ваучерної системи вкінці 1980-х рр., система повинна була виглядати наступним чином. Кожен студент отримував пакет обсягом 189 кредитів, за допомогою яких він міг “купувати” освітні курси у різних інституціях (з них 168 кредитів – для покриття номінального терміну навчання і 21 – для додаткових курсів). Ці кредити були дійсними протягом 12 років, і їх можна було використати для основної вищої освіти, коротких курсів та підвищення кваліфікації. Окрім того, на студента покладался обов'язок сплатити 16% середньої вартості усіх курсів для того, щоб отримати початковий набір кредитів. Коли ж кредити були використані або закінчився 12-річний період їхньої дії, студент міг отримати вищу освіту з 50% знижкою від встановленої вартості. Від студентів на державній підтримці вимагалось “витрачати” мінімум 28 кредитів на рік¹². Однак такий механізм не було прийнято через надмірну складність в адмініструванні. До того ж, Міністерство освіти залишилось переконаним, що фінансування має здійснюватись відповідно до результатів роботи вишів.

У 2006 р. Міністерство освіти розробило законопроект, який пропонував використовувати модифікований ваучерний механізм, замінивши ваучери на “документи на право навчання” (“learning entitlements”). Згідно з цією пропозицією, після реєстрації студента в певному вищому навчальному закладі уряд перераховує кошти в цей виш. Таким чином, урядова підтримка вищої освіти повинна була стати більше орієнтованою на попит. За такої системи студент відповідно до свого освітнього рівня отримував би певну кількість документів на право навчання, кожен терміном на півроку. Так, наприклад, на 3-річну навчальну бакалаврську програму студент одержує 8 документів на право навчання, два з яких покривають один додатковий рік у випадку затримки студій чи зміни напрямку

---

12. Dohmen D. Voucher in Higher Education – A Practical Approach. ECER 2000-Conference. - Cologne, 2000. – http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/21862/ssoar-2000-dohmen-vouchers_in_higher_education_.pdf.

підготовки. Кожен з цих документів студент може подати і використати на різних факультетах чи навіть в різних університетах¹³. Даний механізм забезпечує максимальну гнучкість при формуванні індивідуальних навчальних програм відповідно до інтересів кожного. Проте така широка можливість формування індивідуального навчального плану викликала серйозні побоювання стосовно узгодженості програм різних напрямків чи університетів. Ці побоювання підкріплювались результатами експерименту, який показав, що студенти, котрі взяли участь в експерименті, свідчили, що “вони часто не знають, чого саме потребують”. Дослідники вказують, що освіта є значною мірою “благом через досвід” (“experience good”), особливо зважаючи на те, що молоді люди не знають, де працюватимуть після завершення навчання.

Впровадження механізму фінансування через документи на навчання викликало широке громадське обговорення, переважно критичного характеру. Критика зосереджувалася на трьох аспектах: 1) зростає необхідність додаткового адміністрування в університетах; 2) право на вільне формування навчальних планів підриває традиційну схему присвоєння наукових ступенів певного напрямку підготовки; 3) з'являється проблема щонайповнішого інформування студентів стосовно курсів, можливостей, потреб ринку праці тощо¹⁴. У зв'язку з цим влада відмовилась від подальшого впровадження системи у 2006 р. на користь прямого фінансування вищих навчальних закладів.

Студентам залишили право на державну фінансову підтримку, від якої, проте, влада хоче відмовитись на користь позик на освіту на зразок англійських, що викликає опір студентських профспілок. Попри це закон, що впроваджує такі зміни, було прийнято, і з 1 січня 2015 р. уряд Нідерландів відмовиться від стипендій на користь адресної соціальної допомоги сім'ям з доходом нижче 46 тис. доларів, а також позик на освіту за англійським зразком¹⁵. Такий крок призведе до збільшення фінансового боргу випускників вдвічі, а для того, щоб забезпечувати себе, студентам доведеться більше працювати, що може збільшити термін навчання. Проте аргумент уряду про скорочення бюджетних витрат в цій ситуації взяв гору.

При цьому кожен студент повинен щороку сплачувати однаковий для всіх внесок за вищу освіту. Наприклад, у 2008/09 навчальному році такий внесок складав 1565 євро (середній річний дохід – 43 165 євро), у 2012/13 н.р. - 1771 євро, а на 2013/14 н.р. була закладена вартість у 1835 євро. Внески мають слугувати знаком високої цінності освіти для студентів та мотивувати більш критично та серйозно планувати своє навчання. Поза тим, кожен студент має право на державну фінансову допомогу (грант), розмір якої залежить від того, чи студент проживає з батьками, чи самостійно. Ці кошти не потрібно повертати державі, якщо студент завершує навчання вчасно. У 2004 році загальна сума виплачених грантів склала 786,2 млн. євро¹⁶. Окрім того, діє система державних позик, розмір яких, утім, є обмеженим.

---

13. Vossensteyn H., Jongbloed B. Learning Entitlements in Higher Education. Centre for Higher Education Policy Studies.

14. Vossensteyn H., Jongbloed B. Learning Entitlements in Higher Education. Centre for Higher Education Policy Studies. p. 34.

15. Myklebust J. P. Political deal to replace student grants with loans. – University World News. – <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20140605075904553>.

16. OECD Review of Tertiary Education. Netherlands. 2008. - <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/38469224.pdf>.

Франція

Освіта в публічних вищих навчальних закладах є безкоштовною. Саме така модель закріплена у тринадцятому параграфі преамбули Конституції Франції.

Поряд з цим, особливістю Франції є те, що публічні університети поділяються на два типи: ті, вступ до яких відбувається за результатами аналогу ЗНО ("університети") та ті, в яких є додатковий селективний відбір (вищі школи, підготовчі класи для здачі іспитів для вступу на публічну службу тощо).

При цьому тільки з проведенням реформи вищої освіти 2009 року університети отримали право обмежувати кількість місць відповідно до їхніх реальних можливостей. До цього ж абітурієнт мав право записатися в будь-який університет, а кількість студентів коригувалася рейтингом успішності. Проте ця система призвела до того, що попит на навчання в університетах великих міст був непропорційно вищий, а це негативно впливало на якість освіти та призводило до занепаду малих університетів.

Французи вибрали модель, за якої доступ до вищої освіти надається якнайширшому колу осіб, але при цьому звужується коло тих, хто має право на різноманітну соціальну допомогу від держави. Найчастіше пряма фінансова допомога студентам надається у формі стипендій за соціальними критеріями. Порівняно з іншими країнами, кількість студентів, які отримують соціальну стипендію, низька – 20%¹⁷. Також є стипендії за успішність, часткове відшкодування вартості оренди житла, оплата загальнообов'язкового соціального страхування, натуральна допомога (обіди, проїзд в транспорті), непряма допомога, наприклад, податкові пільги для батьків студента. При цьому розмір соціальної стипендії залежить від доходів батьків, а відшкодування вартості житла - виключно від доходів студента. Через те, що безкоштовна освіта широкодоступна, система позик для оплати навчання практично не розвивається, ними користується менше 1% студентів.

Франція витрачає на освіту 6,8% свого ВВП, або 11,2% від витрат на публічний сектор.

На сьогодні середній бюджет університету становить 170 мільйонів євро, шість найбільших університетів мають бюджет понад 300 мільйонів, двадцять університетів мають бюджет понад 200 мільйонів, а двадцять найменших бюджетів складають 70-90 мільйонів євро¹⁸

Держава фінансує до 82% потреб університетів, місцева громада – 3,9%, інституції ЄС – 1,5%, студенти, сплачуючи адміністративний збір в сумі від 183 євро для бакалаврату до 388 євро для докторантури, – 1,9%, приватні підприємства – 2,5%. Решта коштів надходить з інших джерел, це можуть бути приватні фонди, пожертви від випускників тощо.

---

17. Statistique des boursiers de l'enseignement supérieur. – <http://cache.media.education.gouv.fr/file/26/4/5264.pdf>.

18. Financement et budget des universités : où en est -on? – <http://www.anrt.asso.fr/fr/futuris/pdf/esr/2012C.pdf>.

У Франції з 2009 року діє система розподілу коштів SYMPA, яка прийшла на зміну системі San Remo, що діяла з 1994 року.

San Remo (Аналітична система розподілу ресурсів) ґрунтувалася на даних про кількість академічних годин, адміністративних і технічних працівників та фінансові потреби на технічне обслуговування університету (комунальні послуги, транспортні засоби тощо). Проте така система виявилась з самого початку неефективною, неодноразово удосконалювалася, аж поки у 2005 році було вирішено остаточно від неї відмовитися на користь системи SYMPA (Система розподілу ресурсів в залежності від продуктивності та активності). SYMPA була введена в рамках великої реформи вищої освіти, яка розширила права університетів, надала їм право вільно розпоряджатися 100% свого бюджету і нерухомістю. Передавши свої повноваження та ресурси на їх виконання університетам, держава тим самим збільшила фінансування з 6.800 євро до 9000 євро на одного студента. Крім того, було змінено підхід до формування зарплатного фонду. Відтепер його розмір повинен був дорівнювати минулорічному об'єму, помноженому на різноманітні коефіцієнти. Таким чином, щоб отримати більше коштів наступного року, університет зацікавлений самостійно шукати фінансування, щоб збільшити поточний зарплатний фонд.

Нова система передбачає розподіл коштів в залежності від кількості студентів і дослідників та їхньої успішності. У спрощеному вигляді вона може бути представлена наступним чином:

	Навчальна діяльність	Наукові дослідження	Всього
Активність	60% - кількість студентів, допущених до іспитів	20% - кількість дослідників, що публікуються	80%
Ефективність	5% - кількість випускників або переведених на наступний рік студентів	15% - кількість докторів	20%
Всього	65%	35%	100%

З 2017 року вирішено удосконалити систему, взявши до уваги додаткові показники. Буде введено коефіцієнт, який враховуватиме розмір університету, наявність технологічних спеціальностей, навчання на яких коштує дорожче. Крім того, буде братися до уваги рівень працевлаштування випускників, для цього, починаючи з 2013 року, збираються статистичні дані.

Польща

Згідно з польським законодавством, бюджет державних університетів складається з основної дотації, плати за навчальні послуги, надходжень від наукової та господарської діяльності та плати за різні форми використання майна університету. За даними 2012 року,

---

78% надходжень ВНЗ складають кошти з навчальної діяльності та 14,1 % - з наукової роботи.¹⁹

Польські громадяни навчаються у державних університетах на денній формі на безоплатній основі, платною для них є лише заочна форма. До 2012 року друга вища освіта теж була безоплатною, а пізніше лише найкращі студенти на першій програмі мали змогу здобувати безкоштовну другу вищу освіту. Однак нещодавно Конституційний трибунал визнав таке рішення неконституційним.

Основу державного фінансування польських університетів складає так звана “основна дотація”, кошти з якої призначені для покриття видатків на навчання студентів денної форми, підготовку наукових кадрів та матеріальне утримання ВНЗ. Вона була запроваджена у 2007 році, тоді ж відповідним розпорядженням Міністра вищої освіти був затверджений алгоритм її розрахунку. Протягом останніх років він зазнав кількох модифікацій, наразі триває дискусія про можливе чергове його вдосконалення у 2015 році.

Теоретично дотація може надходити як до державних, так і до приватних ВНЗ. Однак на практиці понад 95% її обсягу отримують саме державні виші. За цим алгоритмом держава здійснює пропорційний поділ закладених у бюджет країни коштів. Тобто йдеться не про формулу визначення абсолютних величин, а про визначення частки кожного ВНЗ у сумі, яку було відведено державним бюджетом.

Формула дотації включає кілька елементів, кожен з яких має свій коефіцієнт, який дещо відрізняється в залежності від типу ВНЗ (академічний, медичний, мистецький, морський, професійний). Найбільшою є складова фінансування за попередній рік - вона становить 65% від фінансування на наступний за попереднім бюджетний рік. Цей показник однаковий для усіх типів ВНЗ.

Окрім показника дотації за попередній рік, в розрахунку враховуються:

- ▶ Число студентів та докторантів денної форми з урахуванням показника затратності тієї чи іншої спеціальності (10,5-15,75%).
- ▶ Кількість викладачів за основним місцем роботи з урахуванням їхніх ступенів та посад (10,5-14%).
- ▶ Показник доступності викладачів для студентів та докторантів (1,75-10,5%)
- ▶ Кількість реалізованих наукових проектів (0-3%)
- ▶ Обсяг прав для присудження наукових ступенів (0-3%)

---

19. Szkoły wyższe i ich finanse w 2012 r. Główny urząd statystyczny. – <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szko-ly-wyzsze-i-ich-finanse-w-2012-r-2,9.html>.

► Число студентів, котрі виїжджають за кордон, та студентів-іноземців, термін навчання яких складає щонайменше один семестр (0-1,75%).

Для визначення розміру дотації університети надсилають зазначені вище дані до Міністерства вищої школи та науки, котре, у свою чергу, верифікує отриману інформацію у відповідних базах даних державних органів статистики та кількох інших державних органів.

Велика вага показника фінансування за попередні роки була зумовлена потребою зробити перехід на розрахунок дотації за алгоритмом більш поступовим. Водночас через це інші складові на практиці відбивають вагу закладених в них показників не пропорційно. Тобто динаміка реальних витрат на збільшення кількості студентів чи викладачів є вищою, ніж зріст відповідного фінансування з дотації. Також велика вага показника фінансування попереднього року ставить в нерівні умови виші з різною динамікою розвитку, гальмуючи більш активних.

У Польщі немає централізованого планування обсягів підготовки фахівців з тієї чи іншої спеціальності, польські університети самостійно визначають їх у межах своїх ліцензій.

Описаний вище алгоритм у першу чергу скерований на фінансування саме навчального процесу та набір більшої кількості студентів. Водночас він включає певні противаги та побудований так, що збільшення кількості студентів понад 2% не приносить збільшення дотації, адже за таких умов гальмує показник так званої доступності викладачів.

Згаданий вище коефіцієнт затратності має різну вагу в залежності від галузі знань, наприклад, право - 1, театральне мистецтво - 2,5, фармацевтика і медицина - 3. У свою чергу, коефіцієнти для міждисциплінарних спеціальностей вираховуються на підставі того, до якої галузі відноситься той чи інший елемент кінцевої кваліфікації. Однак на практиці коефіцієнт затратності не завжди відповідає реальній собівартості того чи іншого напрямку, яка не обов'язково завжди залежить від використання лабораторій чи новітньої апаратури, натомість може походити від певної частки аудиторних годин або ж чисельності груп.

Загалом основними чинниками для розподілу описаної дотації є кількісні показники: число студентів та викладачів, число підрозділів, що можуть надавати ступені, число наукових проектів. Таким чином, формула маргіналізує якісні характеристики.

Окрім того, серед задіяних критеріїв вага наукових показників чи стану академічної мобільності є дуже низькою. Водночас чимала вага параметру кількості студентів ставить державне фінансове забезпечення ВНЗ у залежність від демографічної ситуації.

Мала вага показників наукової діяльності у формулі розрахунку основної дотації певною мірою компенсується існуванням окремих шляхів фінансування університетських досліджень. Польські університети беруть участь у програмах фінансування досліджень від

Національного центру досліджень та розвитку, Національного центру науки, Міністерства вищої освіти і науки та у програмах Європейського Союзу. Частка надходжень від наукової діяльності є незначною. За даними Головного управління статистики, серед державних технічних університетів частка коштів від дослідницької діяльності є найвищою та становить 23,6% від загалу. Економічні та педагогічні університети мають найменший показник - 5,6% та 3,7 % відповідно. Класичні та медичні виші тримаються середини - 15,3% та 14,5% відповідно.

Фінансування на основі результативності

Питання бюджетних витрат на вищу освіту з кожним роком стає дедалі гострішим у зв'язку із загальним скороченням бюджету на вищу освіту в окремих країнах та одночасним зростанням кількості охочих її отримати. Саме тому чиновники вимагають від університетів більшого, але за менші гроші. Іншими словами, йдеться про підвищення академічної продуктивності. Наприклад, не більша загальна кількість студентів, а більше студентів, що "вчасно" випускаються тощо. Загалом, усі показники можна звести у чотири групи:

- ▶ загальні показники (частка студентів, що завершили навчання, кількість вручених дипломів, частка працевлаштованих випускників, частка залучених коштів на проведення досліджень і т.д.);
- ▶ показники успішності (число студентів, що отримали необхідну кількість кредитів за семестр);
- ▶ показники результативності субгруп (студенти з сімей із низьким доходом, представники меншин, так зване "перше покоління" студентів, чиї батьки не мали вищої освіти);
- ▶ результативність пріоритетних спеціальностей (випуск на технічних та природничих спеціальностях, спеціальностях для медсестер, працевлаштування випускників в цих галузях)²⁰.

На основі цих параметрів розробляють формулу, відповідно до якої визначається сума, що її університет надалі отримуватиме з бюджету. Цей підхід і отримав назву фінансування на основі результативності (performance-based funding).

На сьогодні в Україні немає дієвих механізмів контролю якості освіти, як і незалежного органу, який би цей контроль здійснював. А тому говорити про доцільність впровадження цього підходу у нас поки зарано. Тим не менш, варто розглянути його в контексті загальних

---

20. Friedel J., Thornton Z. and al. Performance-Based Funding: The National Landscape. Education Policy Center. – September 2013. – p. 4. – http://uaedpolicy.ua.edu/uploads/2/1/3/2/21326282/pbf_9-17_web.pdf.

дебатів щодо пошуку найефективнішого способу використання бюджетних коштів.

У 25 штатах США певна частка видатків штату на фінансування ВНЗ визначається за цим підходом, деколи частка коштів, виділених за таких принципом, сягає 50%.²¹ Решта штатів не поспішають обирати цю модель, а в деяких навіть відходять від неї. Протягом 1998-2008 рр. модель фінансування на основі результативності діяла у штаті Південна Кароліна, але через невиправдані сподівання від неї відмовились. Чиновники аргументують своє рішення тим, що неможливо підвищити якість освіти в слабеньких коледжах та університетах, забравши у них фінансування та віддавши його університетам з хорошими показниками, адже це лише посилює розрив між сильними та слабкими університетами.²² Іншими потенційними ризиками цієї моделі є інфляція знань: свідоме завищення оцінок з метою отримати вищі показники результативності. Окрім цього, згадані показники не відображають якості інституції, її матеріально-технічної бази, доступу до навчання чи стабільності.²³

Цей принцип нерідко застосовують і в європейських країнах для фінансування науково-дослідної роботи у ВНЗ, а не самого навчального процесу. Саме так відбувається у згаданих Англії та Фінляндії. Це пов'язано з легшим адмініструванням та більш чіткими показниками: кількість (міжнародних) публікацій, кількість здобутих ступенів PhD, штат дослідників, в тому числі іноземців, тощо.

---

21. <http://www.ncsl.org/research/education/performance-funding.aspx>.

22. Trombley W. Interest in Performance-Based Funding Has Faded. – March 2008. – <http://www.highereducation.org/crosstalk/ctbook/update0811-performance.shtml>.

23. Friedel J., Thorntone Z. and al. Performance-Based Funding: The National Landscape. Education Policy Center. – September 2013. – p. 9. –

Модель нового Закону “Про вищу освіту”

Прийнятий у липні 2014 року новий Закон “Про вищу освіту” передбачає поступову зміну системи розподілу державного замовлення та з 2016 року запроваджує деякі елементи так званого підходу “гроші йдуть за студентом”.

Закон певною мірою розширює попередній, “Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів”. Саме формування обсягів державного замовлення відбувається на рівні Мінекономіки, до учасників цього процесу додається Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Тобто Мінекономіки визначає загальнодержавні показники за рівнями вищої освіти і спеціальностями та оприлюднює їх не пізніше, ніж за 30 календарних днів до початку вступної кампанії.

У свою чергу, абітурієнти ще на етапі подачі документів для проходження зовнішнього незалежного оцінювання вказують напрями, на які хочуть вступати, та відповідні ВНЗ у порядку пріоритетності. Згодом за результатами ЗНО формуються загальнонаціональні рейтинги для кожного напрямку. В рамках цього рейтингу між абітурієнтами розподіляється право вчитись за бюджетні кошти.

Вступники, які здобули право навчатись за кошти державного бюджету, розподіляються в порядку черговості згідно з цим рейтингом серед вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за обраною спеціальністю, згідно з виставленими вступниками пріоритетами та правилами прийому до вищих навчальних закладів.

У правилах прийому визначається частка кожного сертифікату ЗНО та середнього балу атестату у конкурсному балі – не менше 20% та не більше 10% відповідно. Творчий конкурс, якщо він проводиться, має не більше 50% у конкурсному балі. Окрім цього, існує заохочення для абітурієнтів обирати природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності – якщо вони успішно пройдуть підготовчі курси університету, то зможуть отримати за це не більше 5% конкурсного балу.

Таким чином, у межах рейтингу при остаточному визначенні того, чи має право вступник навчатись на бюджеті, чи ні, накладаються декілька факторів: обсяг державних місць, визначених Мінекономіки, обрані абітурієнтом пріоритетні ВНЗ та правила прийому цього ВНЗ, де будуть зазначені точні квоти складових конкурсного балу.

Закон також регламентує кількість пільгових місць під час вступної кампанії, дозволяючи

уряду визначати їх гарантований обсяг в межах 5% місць державного замовлення. Порядок, за яким зазначені категорії осіб здобувають вищу освіту за кошти державного бюджету, встановлюється урядом.

Вступ на магістерські та докторські програми відбувається за вступними іспитами. Абітурієнти матимуть змогу вступити до вишів для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра, здобутого за іншою спеціальністю, якщо успішно пройдуть додаткові іспити при вступі. Також під час такого перехресного вступу враховується середній бал документа про вищу освіту бакалавра.

Новий Закон також вводить гарантії фінансування державного замовлення, встановлюючи його мінімальні загальні обсяги. Збережена норма про не менше 51% від кількості випускників шкіл для набору на бакалаврат, а також додані норми про не менше 50% від випускників-бюджетників бакалаврату для вступу на магістратуру та не менше 5% від чисельності магістрів-бюджетників для здобуття ступеня доктора філософії. Останні два показники підвищені для дослідницьких університетів – 75% та 20% відповідно.

Насамперед запропонована новим Законом модель пропонує змінити процедуру розподілу державного замовлення. Фактично, модель розподілу бюджетних місць конкурсними комісіями існуватиме на рівні магістеріуму чи програм з підготовки докторів філософії. Натомість фінансування підготовки бакалаврів надходитиме не за рішенням конкурсної комісії того чи іншого замовника, а за рішенням абітурієнта, який зробить свій вибір на користь того чи іншого ВНЗ. Таким чином, нейтралізуються будь-які можливості зловживань зі сторони замовника, який розподіляє місця. Університети отримають більше поле для конкуренції за абітурієнта.

Окрім цього, позитивом є впровадження легального поля для так званого перехресного вступу, який збільшить академічну мобільність та покладе більшу відповідальність на абітурієнта за свій подальший вибір траєкторії навчання. В перспективі перехресний вступ може покрити частину попиту на перекваліфікацію, відповідно, знизивши державні витрати в цій сфері.

Закріплення у легальному полі на рівні Закону ключової ролі ЗНО під час вступу на бакалаврат є вдалим (хоча й не вичерпним) кроком для забезпечення рівного доступу до вищої освіти. На даному етапі звуження можливості університетів формувати власний контингент студентів є цілком виправданим.

Водночас сильні сторони запропонованої системи державного фінансування підготовки кадрів природньо мають кілька ризиків. Перш за все, вибір абітурієнта не завжди гарантуватиме, що кошти будуть йти до потужних університетів. Чималою залишається загроза вибору вишу більше на підставі іміджевих факторів, а не показників якості. Особлива зона ризику – це популярні спеціальності соціо-гуманітарного та економічного

профілю, які пропонують чимало університетів різного рівня якості.

Парадоксально, але інший елемент системи, який деякою мірою стримує вищеописаний негативний ефект, також викликає певні перестороги. Йдеться про централізоване формування загальнодержавних обсягів державного замовлення за кожною спеціальністю та напрямом.

Деталізоване прогнозування потреб ринку праці на чотири-шість років вперед може бути ефективним в межах планової економіки та тотальної державної монополії в усіх секторах економіки. Натомість в нинішніх умовах такі прогностичні оцінки не забезпечують потреб ринку праці. Основна проблема криється в тому, що більшість роботодавців природньо не здатні передбачити власні кадрові потреби. Натомість дані служб зайнятості фіксують потреби ринку в поточному проміжку часу, а не в перспективі. На певні прогнозування здатні лише великі корпорації, які, наприклад, тримають першість в якомусь секторі економіки чи є важливими у промисловості регіону. Іншими словами, дані, на підставі яких Мінекономіки складає свої середньострокові прогнози, будуються не на реальних потребах ринку праці.

Сумнівним залишається рішення враховувати середній бал додатку до бакалаврського диплому при перехресному вступі на магістерську програму. У різних університетах, навіть на різних кафедрах одного університету, існує неоднаковий підхід до шкали оцінювання. Тому вступники під час перехресного вступу потрапляють в певні нерівні умови, а університет чи кафедра, на яку вступають, природньо не завжди довіряє оцінкам, отриманим в інших вишах чи навіть структурних підрозділах.

Ще одним слабким місцем нової системи можуть виявитись привілеї для дослідницьких університетів. Адже питання обсягу коштів, які держава платить за одного студента, залишається нерегульованим. Без сумніву, чинний урядовий норматив про визначення кількості ставок за результатом співвідношення викладач/студент для різних галузей слугує стримуючим чинником, а не засобом для ефективного розподілу коштів. За умов відсутності повноцінної системи диференційованого підходу визначення вартості підготовки фахівців з різних галузей чи спеціальностей існує ризик, що заповнений студентами-бюджетниками ліцензійний обсяг принесе менше грошей, ніж якщо цей ліцензійний обсяг буде заповнений і бюджетниками, і контрактниками.

Також дискусійним залишається питання визначення вартості підготовки студента та пропозицій щодо цієї вартості, які ВНЗ надають до Мінекономіки. Очевидно, що університет не може отримати право визначати кінцеву вартість підготовки за умови системи "гроші йдуть за студентом". Водночас врахування різної собівартості навчання в різних університетах є однією з передумов справжньої конкуренції між вишами.

Зважаючи на ключову роль вибору абітурієнта у запропонованій системі державного фінансування підготовки кадрів, потрібно забезпечити належний дорадчий інформаційний супровід. Перш за все, йдеться про прозору систему зовнішньої та внутрішньої оцінки якості вищої освіти того чи іншого університету. Новий закон передбачає впровадження таких механізмів, а також публікацію результатів цього моніторингу на сайті ВНЗ. Вочевидь, рейтингування ВНЗ за цими показниками (що також покладено на Нацагенство із забезпечення якості) могло би стати одним із можливих орієнтирів для вибору університету.

В свою чергу, університетам потрібно навчитись конкурувати за абітурієнта не під час вступної кампанії, а задовго до неї. Попри те, що цей аспект виходить за межі даного аналізу, про нього варто згадати. За будь-якої системи державного фінансування підготовки кадрів її ефективність великою мірою буде залежати від якості середньої освіти. Одним із ключових аспектів залишається профорієнтація у старшій школі. Тут лише зауважимо, що її успіх залежить від кадрового та матеріально-технічного потенціалу шкіл та від вдалих профорієнтаційних тестувань (за принципом ЗНО), які не оцінюватимуть, а радше виявлятимуть схильність школярів до тих чи інших галузей знань.

В таких умовах університетам, якщо вони хочуть припинити виконувати функцію школи протягом перших двох курсів, потрібно окреслити свій майбутній контингент абітурієнтів та починати кампанію рекрутингу за рік-два до початку вступу. Підготовчі курси покривають лише частину цього процесу. Університети могли би час від часу переносити традиційні дні відкритих дверей зі своїх кампусів до шкіл, де презентаційна програма була би урізноманітнена різними воркшопами та тренінгами за участі викладачів та випускників університету.

Позитивним прикладом такого підходу є польська програма “Dziewczyny na politechniki”, ініційована громадською організацією Fundacja Edukacyjna Perspektywy, а потім підхоплена технічними університетами. За час існування, тобто від 2007 до 2013 рр., кількість студенток в державних технічних університетах зросла на 23 971 особу (з 92 507 до 116 678). Водночас частка студенток у загальній кількості студентів за ці роки майже не змінилась (з 58,4% до 58,7%). Для порівняння, кількість студентів-чоловіків у державних технічних університетах за цей період зменшилась на 8756 осіб (з 208 535 до 199 779)²⁴.

Водночас можливим паралельним кроком є запровадження підвищеного рівня балу ЗНО для вступу до найкращих університетів. Перед цим потрібно чітко окреслити вимоги отримання статусу національного чи дослідницького університету, змінивши сам механізм їх надання. В його основу мають лягти не статичні критерії, а показники в динамічному розрізі, простіше кажучи, статус повинен надаватись за розвиток та виконання певної траєкторії (стратегії) росту. Недотримання цієї траєкторії мусить призводити до втрати

---

24. Raport: Kobiety na politechnikach 2014. – http://www.dziewczynyapolitechniki.pl/2012/pdf/RAPORT_2014.pdf

---

статусу. Високий прохідний бал профільного сертифікату ЗНО стимулюватиме дослідницькі університети "полювати" на кращих абітурієнтів.

Серед технічних кроків, котрі конче будуть потрібні, варто згадати про створення повної автоматизованої системи електронного вступу на бакалаврські програми. Вона повинна покривати весь технічний супровід вступу, починаючи від функції обчислення рейтингу та обліку можливості вступити в той чи інших виш, і закінчуючи зарахуванням.

Не менш важливими, а можливо навіть першочерговими, є зміни до бюджетного законодавства, які забезпечать реалізацію фінансових повноважень університетів, гарантованих новим Законом, і дозволять оперативно реагувати на різноманітні фінансові коливання, відкриваючи поле для повноцінної конкуренції.

Довгострокова перспектива

В довгостроковій перспективі система підготовки кадрів так чи інакше мусить зазнати докорінних змін.

Перш за все, власне державне замовлення потрібно залишити лише у тих галузях, які готують фахівців для надання послуг держави. Мова йде насамперед про вчителів, лікарів, кадри силових структур. Для формування обсягу підготовки кадрів з таких професій держава може застосувати механізми збору даних та прогнозування потреб власних служб. Розподіл цих обсягів між виконавцями може відбуватись за конкурсом, а може бути включений у загальну формулу розрахунку фінансування, про яку буде йтися згодом.

В інших галузях практика прогнозування потреб ринку праці є малоефективною та призводить до марних витрат державних коштів. Адже університети мають більше можливостей встановити зв'язок з працедавцями та відповідати на їхні запити. Доцільно дозволити університетам самостійно визначати, на підготовку яких саме фахівців скеровувати бюджетні кошти в межах ліцензійного обсягу. За таких умов державне фінансування підготовки кадрів повинно бути блочним, а його обсяг може розраховуватись за певною формулою.

Формула мусить слугувати для підрахунку не абсолютної величини фінансування, а для підрахунку частки від виділеного на підготовку кадрів державного бюджету.

Найбільшу вагу у цій формулі може мати складова фінансування попереднього року, однак вона повинна поступово зменшуватись, аби не гальмувати розвиток вишів. Адже найбільше зацікавлені у великій сталій попереднього фінансування саме ті університети, які не потребують змін та бажають зберегти чинний статус-кво. Цілком прийнятним буде, якщо

спочатку її вага буде становити 60% у фінансуванні планованого року, а через 10 років вона поступово впаде до 35%.

Інша складова формули повинна формуватись на основі поточних показників діяльності університету. Вона може містити декілька елементів, тут зосередимось на основних.

- ▶ Успішність студентів. Цей параметр не може базуватись на оцінках, які виставлялись викладачами самого університету. Натомість для цього завдання якнайкраще підійде зовнішнє незалежне оцінювання для студентів останніх курсів. Фактично, мова йде про вдосконалену систему державного іспиту, яка би проводилась незалежними агенціям за активної участі роботодавців. Водночас ці показники потрібно розглядати в динаміці. Іншими словами, чим більша кількість випускників з добрими показниками у порівнянні з попереднім роком, тим більше фінансування. Тобто оцінюється не абсолютний показник, а динаміка зросту.
- ▶ Середня кількість випускників, які отримали ступінь бакалавра (окремий показник для магістра) протягом останніх п'яти років. Цей показник повинен коригуватись на відповідний коефіцієнт затратності для різних спеціальностей. Розгляд кількісного виміру випускників у динамічній перспективі у поєднанні з показником незалежного оцінювання будуть стримувати університети від набору надмірної кількості студентів, яка неодмінно призводитиме до погіршення якості.
- ▶ Ріст/спад частки іноземних студентів з країн ЄС та ОЕСР, які навчались в університеті не менше, ніж один семестр. Ріст/спад частки власних студентів, котрі виїхали на навчання до країн ЄС та ОЕСР терміном не менше, ніж на один семестр.
- ▶ Зважаючи на спрощення процедури нострифікації, серед показників повинні з'явитись параметри академічної мобільності викладачів. Наприклад, частка іноземних викладачів з країн ЄС та ОЕСР, які були залучені до викладання в обсязі щонайменше 30 академічних годин протягом року; частка викладачів з науковими ступенями з країн ЄС та ОЕСР, котрі працюють в університеті на постійній основі.
- ▶ Частка викладачів, котрі не є випускниками (не здобували науковий ступінь) цього ВНЗ. Використання цього індикатора підвищить ротацію кадрів в межах країни.
- ▶ Частка викладачів, котрі опублікували певну кількість наукових публікацій у виданнях, що індексуються світовими наукометричними базами протягом останнього року. Цей показник може бути використаний лише для природничих, технічних та медичних наук. Натомість його застосування серед соціо-гуманітарних наук є шкідливим. З часом, принаймні, в певних галузях знань цей параметр може витіснити фінансування надбавок за науковий ступінь, котрі дедалі більше втрачають будь-яку мотиваційну складову.

-
- ▶ Кількість викладачів, котрі отримали вчене звання професора протягом останніх 10 років, не пізніше, ніж через 10 років після отримання звання доцента.

Варто зауважити, що описаний блок фінансування повинен витратитись лише на підготовку кадрів. Тому кошти на соціальне забезпечення та дослідження повинні надходити за окремими бюджетними програмами та, відповідно, в окремі університетські фонди з регламентованими в певних межах цілями витрат.

У фінансуванні науки в університетах потрібно покладатись на так зване паралельне існування кількох систем виділення коштів: замість погोलівного фінансування загальний рівень підвищують, виокремлюючи сегменти, в яких поставатимуть найкращі практики. Очікувати, що більшість університетів зможуть розгорнути дослідницьку діяльність, є марною справою. Натомість надання ресурсної підтримки декільком ВНЗ суттєво підвищить ефективність витрат.

У свою чергу, соціальну підтримку, призначену на фінансування навчання пільговиків, потрібно привести у відповідність до справжніх потреб малозабезпеченого та соціально незахищеного населення. По-перше, йдеться про більш адресне використання цих коштів. Параметром, який повинен закладатись в обрахунки, мусить стати певний замір ефекту – чи спричинила така допомога ефект соціального ліфта, наскільки зменшилась чи збільшилась потреба у подальшому супроводі індивіда соціальними витратами.

Запропонована модель є, так би мовити, ідеологічним скелетом для подальших калькуляцій та конкретизації інструментів, які залежать від наявності чималого масиву даних. На жаль, освітня статистика в Україні випускає з поля зору чимало процесів, які можна виміряти кількісно, тож окремим викликом реформи фінансування підготовки кадрів є налагодження сучасних агрегатів збору даних в найрізноманітніших розрізах. Насамперед, для кристалізації кінцевої формули з чіткими складовими та визначеною для них вагою потрібно знати якомога більше показників, які стосуються зв'язків ринку праці та ринку освітніх послуг. Мова йде про виміри зайнятості та безробіття серед випускників конкретних ВНЗ та конкретних програм, про кореляції між наявністю умов здобувати вищу освіту за державний кошт та реалізацією цього права, про зв'язки між отриманим дипломом та розміром заробітної платні, про насиченість того чи іншого сегменту ринку праці випускниками, про можливості мобільності між секторами економіки, між держаним/приватним роботодавцем серед різних спеціалістів. Не менш важливим також є міжнародний вимір цих показників. По-перше, палітра повинна охоплювати компаративні дані України та інших країн, які є або ж схожими за досвідом та чинними практиками, або більш розвинутими. По-друге, вже згадуваний зв'язок ринку освіти та ринку праці потрібно вимірювати, враховуючи власне місце України в глобальній економіці та її вплив на формування кваліфікованих кадрів принаймні у масштабі європейської спільноти.

Насамкінець зазначимо, що питання браку даних безпосередньо зачіпає проблему

прозорості вищих навчальних закладів, зокрема, прозорості їхніх витрат, у першу чергу, для суспільства та громади. Відкритість фінансової політики зможе пролити світло на те, чим, власне, є державне фінансування для вишів, які взаємовпливи існують між ним та надходженнями від фізичних осіб, який ефект дасть планована диверсифікація каналів фінансування та ін.

Однією з найбільш важливих цілей, які ставить перед собою Центр дослідження суспільства, є започаткування широкої дискусії з питання державного фінансування підготовки кадрів. Тому ми звернулись до міжнародних дослідників з проханням надати свої критичні відгуки про звіт та поділитись власним баченням реформи системи державного фінансування підготовки кадрів.

Автори цього звіту закликають долучатись до публічної дискусії на тему фінансування вищої освіти усіх охочих дослідників та учасників цього процесу.

Анатолій Олексієнко

Доктор філософії з питань теорії і перспективних досліджень вищої освіти (Університет Торонто). Останні п'ять років викладає і проводить дослідження в галузі політики і адміністрування вищої освіти в Гонконзькому Університеті. За підтримки уряду Гонконгу Анатолій керує інтенсивним науковим проектом по компаративістиці стратегічного розвитку дослідницьких університетів Китаю і Росії. Він також є директором магістерських освітніх програм Гонконзького Університету.

Перш за все, треба віддати належне авторам цієї надзвичайно важливої праці за глибину, вдумливість і масштабність аналізу, та серйозний крок у визначенні напрямків подальшої роботи в реформуванні державного фінансування вищої освіти.

Зауваження в цій рецензії стосуються лише невеликого сегменту державного фінансування у вищій освіті. Фокус на підготовці фахівців за державний кошт має певні обмеження в аналізі більш широкого поля питань, пов'язаних з державним фінансуванням вищої освіти. Оцінка розподілу держзамовлення на підготовку фахівців не може бути повноцінною без аналізу інших часток бюджету, що спрямовані на фінансування закладів вищої освіти: наприклад, капітальні інвестиції, фінансування наукових проектів, повернені прибутки від контрактних місць чи підприємницьких проектів. Також важко відслідковувати динаміку держзамовлення без порівняльної динаміки в інших статтях державних асигнувань і альтернативних витрат в галузі вищої освіти. Наприклад, при аналізі спаду чи росту держзамовлення на певні напрямки у вишах впродовж останніх років не відслідковується паралельний сумарний ріст чи спад витрат контрактних місць у державних чи приватних ВНЗ, і таким чином не зовсім зрозумілими є коливання у держзамовленні щодо загальних змін у пропозиції місць. Відсутність таких даних не дає можливості концептуалізувати роль держзамовлення у вищій освіті: наприклад, держзамовлення виступає як спонукач, компенсаторний механізм чи стримувавч росту місць у певних напрямках? Водночас за відсутності аналізу динаміки інвестицій в матеріально-технічну базу державних ВНЗ важко зрозуміти взаємозалежність між інвестиціями в окремих закладах освіти і їх віддачею на рівні виконання держзамовлення. Але, як слушно зауважують автори звіту, аналітичний

потенціал в прогнозуванні та плануванні держфінансування у вищій освіті не був розрахований для задоволення потреб прозорості чи звітності перед широким загалом; багатьох статистичних даних або просто не існує, або вони належним чином не відслідковуються і не публікуються.

Очевидним є також те, що важко дається перехід від радянської планової ментальності до сучасного ринкового розуміння розподілу ресурсів. Сучасний світ сповнений непередбачуваностей, а отже, невизначеностей і, відповідно, неефективностей у регулюванні людського капіталу на ринках праці. У контексті все масштабнішого залучення вітчизняного виробництва до конкурентного середовища міжнародної економіки більшість вітчизняних виробників і роботодавців будуть малоздатні передбачувати та замовляти специфіку людського ресурсу. Цим також не повинна займатися і держава на рівні загального ринку праці; натомість вона повинна прогнозувати забезпечення фахівців та коригувати постачання людського капіталу лише у секторах, які є стратегічно-важливими для розвитку держави, вимагають неабиякої професійної підготовки, але водночас не привертають належної уваги з боку приватного сектору вищої освіти: наприклад, у сферах громадської охорони здоров'я і навколишнього середовища, педагогічної роботи, державного фінансування, оподаткування і статистики, національної безпеки і оборонного комплексу тощо.

Також варто наголосити, що подальше державне замовлення у вищій освіті відбуватиметься за умов різко обмежених коштів і при надзвичайно високому рівні загрози національній безпеці. Відповідно, держзамовлення мусить бути стратегічно спрямованим на підготовку високоякісного фахового таланту міжнародного рівня у тих напрямках, які є пріоритетними для зміцнення демократичності, безпеки і водночас конкурентоспроможності держави. Наприклад, ідея залучення українського виробника до міжнародної кооперації є стратегічно важливою, але без створення міжнародно конкурентоспроможної вищої освіти нарощування людського капіталу саме для досягнення цієї мети буде практично неможливим. Без ефективного знання іноземних мов, розуміння міжнародних концепцій і операційної спроможності створювати привабливий інноваційний продукт сьогоднішній український випускник, а з ним і вітчизняна економіка, залишатиметься на периферії глобальних ринків. Відповідно, стримуватиметься ріст валового національного продукту на душу населення та не буде достатнього забезпечення потреб соціальної сфери. Споживацьке очікування, що держава мусить забезпечувати належний рівень людського розвитку через якнайширше фінансування вищої освіти, без врахування кризового стану державного бюджету та стратегічних цілей держзамовлення, призводитиме до зростання незадоволення серед суспільного загалу, і зокрема молоді.

Запровадження ринкових підходів у розподілі держфінансування вищої освіти заслуговує на особливу увагу. Підхід "гроші за студентом", наприклад, може бути ризикованим у випадку перенапруженого держбюджету, але все ж таки може бути вартісним за умови, що можна ефективно ідентифікувати висококласний талант, який відповідає декільком

дотичним стратегічним ділянкам розвитку, де держава потребує найшвидшого і найрішучішого прориву. Такий таланти може працювати на перетині новітніх дисциплін, як біо- і нано-технологія, інженерія тощо, і держава може знизити інвестиційні втрати від того, що фахівець переходитиме з однієї в іншу стратегічну ділянку. Вхідження пошукача держфінансування у першу сотню здобувачів найвищих показників у ЗНО може слугувати одним із індикаторів у відборі таланту, але повинні бути й інші об'єктивні джерела, які вказують на високий творчий та когнітивний потенціал абітурієнта. Для встановлення престижності такого фінансування було б доречним виокремити такий тип дотації, як державна стипендія. Для інших 99% претендентів на державну підтримку повинен існувати принцип "державні гроші в безвідсотковий кредит", коли державна інвестиція повинна повертатися до держави випускником або мати негативні наслідки для неуспішних студентів, якщо недотримуються умови держзамовлення. Цей розподіл у відсотковому співвідношенні та умови нагород і штрафів, звичайно, вимагали би більш ретельного обговорення та контролю з боку громадських організацій та громадсько-державних груп стратегічного розвитку. Очевидно, що більш структурований підхід у розподілі державних коштів на підготовку фахівців спонукатиме також реструктуризацію мотивів навчання в старших класах середньої школи і вплине на планування інвестицій у вищу освіту на рівні домогосподарств.

Разом з тим, не варто завищувати сподівання на те, що виші зможуть вирівняти дисбаланси на ринку праці при отриманні більшої інституційної автономії. Такі дисбаланси, звичайно, зменшаться, але потрібна ціла низка інших інструментів, якими виші можуть безпосередньо впливати на гнучкість людського капіталу: наприклад, розвиток у випускників міждисциплінарних здібностей, міжсекторальної і міжрегіональної мобільності, бажання до довготривалого перенавчання; або ж - на гнучкість ринків праці: наприклад, за допомогою аналітичного прогнозування ринків праці, моделювання нових фахів і виробничих ринків або ж постачання людського капіталу для транснаціональних наукових та виробничих мереж, а згодом і переключення їхньої пошукової та інноваційної діяльності в цих мережах для розвиткових інтересів української держави.

Оскільки виші завжди схильні до самозбереження, тобто до збереження викладацьких і адміністративних ставок, розподіл державних ресурсів, і в тому числі держзамовлення на підготовку стратегічного людського капіталу, мав би в першу чергу керуватися принципом диференціації інституційних потужностей і потреб. Конкурсний розподіл таких ресурсів мав би брати до уваги фінансову стабільність, інноваційну спроможність, науково-виробничу силу і технічно-матеріальну якість університетських програм. У даному випадку потрібні не лише, а можливо, і не стільки інституційні, скільки програмні рейтинги. За ринкових умов участь у конкурсі на держзамовлення мала би бути відкритою і для навчальних програм приватних ВНЗ. Державні і приватні ВНЗ мали би коригувати ці програми з огляду на потреби ринку за допомогою створення достатньої кількості самофінансованих (контрактних) місць в таких програмах (за рахунок приватної плати, спонсорської підтримки або ж благодійницьких внесків за навчання). Показники конкурсності,

---

співвідношення стипендійних, кредитованих і контрактних місць та якісна оцінка програм роботодавцями дозволяли би потенційним студентам і роботодавцям більш належно оцінювати потенційну вагу й інвестиційну перспективу університетських програм та їхнього вихідного продукту.

Найкраще в цьому звіті виписана довгострокова перспектива розробки та впровадження індикаторів державного фінансування ВНЗ. Перелік є доречним і продуманим. Окрім хіба що застереги про шкідливість наукометричних показників у соціально-гуманітарній сфері. Дійсно, можливо, є великі ризики для літераторів чи істориків, але для міжнародників, економістів, психологів, адміністративістів, соціологів чи філософів такі ризики шкідливості перебільшені з огляду на кількість та якість міжнародних публікацій і високореєтингових журналів у цих сферах. Треба наголосити, що саме довгострокова перспектива мала би стати відправною точкою планування та виписування середньострокових і короткострокових перспектив та негайних заходів. Тобто виписування покрокових підходів “у зворотній бік”, від візії до негайних практичних кроків, мало б створювати диференціацію перспектив. На цьому етапі, на жаль, міжрівнева взаємозалежність є недостатньо чітко виписана, і, відповідно, не дуже зрозумілою є логіка взаємодій між рівнями цих перспектив. Також варто було б вказати терміни, коли йдеться про довгостроковість перспектив: наприклад, 10 років чи 20 років – наскільки тривалою є довгострокова чи середньострокова перспектива? Більш чітке визначення термінів дало б змогу бачити, чи дійсно те, що виписано як довгострокове, може насправді чекати, а чи має бути вирішене набагато швидше. З іншого боку, в короткостроковій перспективі було б доречно продумати декілька пілотних проектів для різних рівнів ВНЗ, які б слугували дослідницьким підґрунтям та розгортковою базою для впровадження досвіду на подальших етапах.

Зрештою, визначення чіткої мети, критеріїв і процесу держзамовлення, так само, як і їхня прозорість, є, безумовно, кардинальними для створення високоякісної системи державної вищої освіти і для зміцнення довіри громадянського суспільства до освітянського сектору. Треба пам'ятати, що вища освіта є не лише джерелом фахової підготовки, але і базою для формування поведінки та етичних норм професійних громад. Принципи меритократичності, етичності та суспільної відданості повинні бути засадничими у формуванні студентського контингенту, який має привілей в отриманні державних субсидій. Постає серйозне питання про те, яким чином можна ці принципи закріпити. У визначенні нової філософії та принципів держзамовлення має відбуватися суттєва громадська дискусія і про зміну концепції сучасної держави: зокрема, відхід від кріпосницької, каральної, розпорядчої та бюрократичної машини до системи публічного врядування і звітності, в якому чиновницький апарат є мінімальним, високоефективним та спрямованим на захист прав людини взагалі, та споживача громадських послуг зокрема, як і на розвиток громадянського суспільства і висококонкурентного господарства.

Звичайно, можна говорити про подальші вдосконалення в постановці питань про роль держави у забезпеченні високоякісної вищої освіти, і зрозуміло, що попереду

величезний фронт роботи по виробленню нової концепції держзамовлення і держвиконання у вищій освіті. Найголовніше, що цей звіт дає сильний поштовх для подальших пошуків, обговорень і розробок у цьому напрямку.

Інга Залевська

Стипендіатка програми Еразмус Мундус за напрямом "Наука та інноваційна діяльність в сфері вищої освіти". До кола її дослідницьких інтересів входить розвиток співпраці між ВНЗ та їх зовнішнім суспільним оточенням, урядові заходи підтримки такої діяльності, зокрема шляхи оптимізації фінансування закладів вищої освіти та науки.

У дослідженні обрано ґрунтовний підхід до розробки моделі фінансування підготовки кадрів - огляд нещодавнього стану та інтерв'ю з учасниками управління вищою освітою поєднано з оглядом міжнародного досвіду. Рішення, що пропонуються, можуть слугувати базою до більш детальної розробки надалі.

Детально пояснено мотивацію необхідності змін та причини неадекватності попереднього стану. Проте для того, щоб мати змогу оцінити доцільність нововведень, не вистачає картини стратегічного бачення вищої освіти в Україні, яке має реалізуватися в результаті впровадження запропонованих реформ. Певні цінності такої стратегії імпліковані у змісті окремих рекомендацій (наприклад, ними, певно, є підвищення конкуренції між ВНЗ, інтернаціоналізація), але не досить явно встановленні критерії, за якими можна буде оцінити успіх реформи.

Автори звертають увагу на певні недоліки моделі, проте для подальшого інформування виконавчої влади та громадськості буде корисно провести більш повне прогнозування можливих сценаріїв та наслідків для вступників, ВНЗ та сфери вищої освіти в цілому. Інакше можна робити лише логічні припущення, наприклад, про ймовірні зміни в кадровому складі університетів. За умови відтоку фінансування від закладів, що з якихось причин не є популярними серед абітурієнтів, постає питання зменшення їхнього викладацького складу - чи є на меті поява "мобільної" категорії викладачів, що будуть змінювати працевлаштування в залежності від попиту? Дотичним є питання щорічного коливання складової бюджету, що надходить із держзамовленням, та можливостей університетів компенсувати цю різницю за рахунок автономії у виборі стратегії чи розвитку додаткових видів діяльності. Також не досить зрозуміло на основі поданого механізму, якою саме інформацією вже володіють вступники на той момент, коли вони роблять вибір напряму та університету. Звісно, вони ще не мають інформації про власний результат та рейтинг, швидше за все, ще не мають інформації про нове держзамовлення. Якщо справді це не передбачено, то було б слушним включити до моделі елементи більш гнучкого розподілу - особливо зважаючи на те, що на деякі споріднені спеціальності конкурс суттєво відрізняється. Потрібне більш детальне прогнозування подальшої ролі контрактної форми навчання, особливо в престижних ВНЗ, де ймовірно очікувати, що бажаючих принести туди державні кошти буде достатньо для заповнення ліцензійного обсягу. Постає відповідне питання збалансування потоків

бюджетного та позабюджетного фінансування, фінансування викладацької та дослідницької діяльності університетів та їхньої автономії утримувати цей баланс в залежності від власної стратегії розвитку. Проте без відповідної моделі фінансування наукової діяльності важко передбачити такі загальні наслідки лише на основі моделі фінансування держзамовлення.

Усі середньострокові пропозиції є дуже слухними, особливо створення системи повноцінного інформування абітурієнтів про особливості та переваги різних навчальних закладів, оскільки великою мірою рішення про розподіл державних коштів покладено саме на вступників. Звичайно, за ідеальних політичних умов такі заходи належали б скоріше до “підготовчих” до нової реформи, ніж середньострокових. Якщо вони будуть розроблятися в процесі впровадження самої реформи, варто зробити огляд вже існуючих методів прозорого інформування вступників (таких, як U-Multirank) та можливостей їх швидкого адаптування до українських умов. Перевагою системи на зразок U-Multirank є якраз можливість для кожного студента самому вирішити, що для нього є “якісний університет”, а не орієнтуватися на вже визначені рейтинги.

Водночас, якщо впровадження фінансування за формулою є в довгострокових планах, на середньостроковий рівень потрібно винести саме заходи підготовки до такого переходу, наприклад, експериментальне запровадження та моніторинг результатів, та створення умов для ВНЗ, в тому числі фінансових, щоб розвинути ті характеристики, які будуть винагороджуватися за формулою. Це забезпечить елемент перехідності від одного етапу до іншого. Інакше є ризик, що за формулою фінансування відійде до тих закладів, що в силу своїх довготривалих переваг (географічного розташування, статусу, контингенту студентів тощо) вже відповідають профілю “успішного” закладу за обраними показниками. Іншим аспектом є напрацювання стандартизованої системи збору даних про університети, на основі яких буде йти підрахунок за формулою.

Щодо конкретних складових формули, вони, вірогідно, будуть змінюватися, проте наразі суперечливим є включення сталих показників, що характеризують ресурси університету (наприклад, кількість викладачів із певним типом кваліфікацій) разом із результативними показниками, які справді можуть змінюватися щороку в залежності від дій ВНЗ.

У підсумку, головний висновок після ознайомлення з дослідженням – воно є ґрунтовним початком як до подальшого узагальнення (тобто взаємодії з іншими складовими системи вищої освіти в контексті її стратегічного розвитку), так і деталізації ризиків та сценаріїв впровадження моделі. Складається враження, що метою реформи є припинення зловживань старої системи, проте вибір моделі фінансування освіти, перш за все, є потужним засобом її спрямування на стратегічні та довгострокові результати.

Додатки

До скількох вишів та на скільки напрямів абітурієнти подавали заяви у 2012-2013 рр.

Подані дані до певної міри висвітлюють поведінку абітурієнтів та їхню впевненість у своєму виборі спеціальності та вишу. У 2013 році найчисельнішою була група вступників, які подали документи лише до одного ВНЗ, водночас вона має найменший приріст у порівнянні з 2012 роком. Друга за розміром група включає абітурієнтів, які подались до п'яти вишів, вона має найбільший приріст, більш ніж половину якого становлять ті, хто подав документи до п'яти ВНЗ на один напрям. Це може свідчити про зростання невизначеності абітурієнтів та про "розмивання" пріоритетів під час вибору місця навчання. Також зменшується кількість вступників, котрі подають документи лише до одного ВНЗ на дві чи три спеціальності, що часто вказує на тенденцію обирати спеціальність, а потім університет. У таблиці використані дані з Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

До скількох вишів та на скільки напрямів абітурієнти подавали заяви	2012	2013	Різниця,%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до одного ВНЗ	80054	82699	3%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до двох ВНЗ	37895	34500	-9%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до трьох ВНЗ	30346	27998	-8%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до чотирьох ВНЗ	27638	29133	5%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до п'яти ВНЗ	37341	47744	28%
Кількість абітурієнтів всього	213274	222074	4%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви лише до одного ВНЗ на один напрям	55293	59676	8%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви лише до одного ВНЗ на два напрями	13527	12754	-6%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви лише до одного ВНЗ на три напрями	11234	10269	-9%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до двох ВНЗ лише на один напрям	26698	24814	-7%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до трьох ВНЗ лише на один напрям	22218	20697	-7%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до чотирьох ВНЗ лише на один напрям	19612	20624	5%
Кількість абітурієнтів, що подали заяви до п'яти ВНЗ лише на один напрям	23147	29304	27%

Популярність напрямів, кількість заяв та обсяги державного замовлення у 2012-2013 рр.

Найпопулярнішим напрямом денної форми навчання протягом 2012-2013 рр. була філологія, однак це єдиний гуманітарний напрям серед топ-10 з найвищим попитом, в якому переважають економічні напрями.

Лідером серед напрямів заочної форми у 2012-2013 рр. було правознавство, хоча у десятці найпопулярніших було найбільше напрямів економічної галузі, також там опинились два педагогічних напрями.

Популярність напрямів, кількість заяв та обсяги державного замовлення на денну форму у 2012 році

№	Напрямок	К-сть заяв	Держ. замовлення	К-сть заяв на 1 місце держ. замовлення
1.	філологія	102824	7565	13,6
2.	правознавство	65719	4779	13,8
3.	менеджмент	61193	3270	18,7
4.	фінанси і кредит	59957	2745	21,8
5.	економіка підприємства	45854	1385	33,1
6.	облік і аудит	43818	1771	24,7
7.	комп'ютерні науки	31360	2906	10,8
8.	туризм	25980	560	46,4
9.	маркетинг	24903	825	30,2
10.	комп'ютерна інженерія	24084	2230	10,8
11.	психологія	21265	919	23,1
12.	міжнародна економіка	20433	624	32,7
13.	програмна інженерія	18283	1150	15,9
14.	історія	17942	1700	10,6
15.	екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	17890	1828	9,8
16.	автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	15461	1819	8,5
17.	будівництво	14967	3727	4
18.	геодезія, картографія та землеустрій	14171	1044	13,6
19.	економічна кібернетика	13898	610	22,8
20.	соціологія	13744	520	26,4
21.	початкова освіта	12594	1180	10,7
22.	біологія	12337	1420	8,7
23.	машинобудування	11798	2594	4,5
24.	географія	11283	800	14,1
25.	дошкільна освіта	11038	800	13,8
26.	управління персоналом та економіка праці	10818	250	43,3
27.	транспортні технології	10640	1498	7,1
28.	реклама і зв'язки з громадськістю	10443	70	149,2
29.	соціальна педагогіка	10141	580	17,5
30.	інформатика	9584	950	10,1
31.	соціальна робота	9055	190	47,7
32.	практична психологія	8848	350	25,3
33.	інженерна механіка	8819	2555	3,5
34.	політологія	8683	370	23,5
35.	готельно-ресторанна справа	8535	370	23,1
36.	електротехніка та електротехнології	8394	1753	4,8
37.	системна інженерія	8195	875	9,4
38.	видавнича справа та редагування	8140	215	37,9
39.	математика	7594	1830	4,1
40.	телекомунікації	7516	1305	5,8

41. прикладна математика	7360	830	8,9
42. харчові технології та інженерія	7229	1620	4,5
43. безпека інформаційних і комунікаційних систем	6825	505	13,5
44. автомобільний транспорт	6564	937	7
45. електромеханіка	6535	1456	4,5
46. товарознавство і торговельне підприємництво	6434	390	16,5
47. фізичне виховання	6377	1507	4,2
48. документознавство та інформаційна діяльність	5979	240	24,9
49. агрономія	5823	1753	3,3
50. журналістика	5657	375	15,1
51. хімічна технологія	5626	1287	4,4
52. культурологія	5488	232	23,7
53. біотехнологія	5412	330	16,4
54. дизайн	5139	590	8,7
55. корекційна освіта	5118	330	15,5
56. ветеринарна медицина	5074	1238	4,1
57. фізика	5026	1340	3,8
58. філософія	4443	300	14,8
59. хімія	4358	902	4,8
60. музичне мистецтво	4290	1040	4,1
61. міжнародні економічні відносини	4234	120	35,3
62. професійна освіта	4196	900	4,7
63. морський та річковий транспорт	4135	598	6,9
64. здоров'я людини	4042	270	15
65. міжнародні відносини	3939	233	16,9
66. архітектура	3847	720	5,3
67. лісове і садово-паркове господарство	3716	575	6,5
68. радіотехніка	3705	924	4
69. теплоенергетика	3699	750	4,9
70. системний аналіз	3659	400	9,1
71. процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва	3646	1368	2,7
72. системи технічного захисту інформації	3570	370	9,6
73. гірництво	3513	1005	3,5
74. технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	3472	1034	3,4
75. правоохоронна діяльність	3014	2060	1,5
76. мікро- та наноелектроніка	2991	650	4,6
77. прикладна фізика	2979	665	4,5
78. електронні пристрої та системи	2854	430	6,6
79. фармація	2765	120	23
80. управління інформаційною безпекою	2706	219	12,4
81. економічна теорія	2674	120	22,3
82. спорт	2631	525	5
83. радіоелектронні апарати	2470	500	4,9
84. метрологія та інформаційно-вимірвальні технології	2449	427	5,7
85. образотворче мистецтво	2431	480	5,1

86.	геологія	2251	360	6,3
87.	міжнародне право	2246	80	28,1
88.	приладобудування	2187	480	4,6
89.	театральне мистецтво	2170	215	10,1
90.	металургія	2007	800	2,5
91.	інженерне матеріалознавство	1993	430	4,6
92.	хореографія	1960	275	7,1
93.	кіно-, телемистецтво	1948	160	12,2
94.	зварювання	1901	505	3,8
95.	нафтогазова справа	1883	330	5,7
96.	авіа- та ракетобудування	1834	290	6,3
97.	лабораторна діагностика	1779	15	118,6
98.	енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому комплексі	1779	554	3,2
99.	міжнародна інформація	1721	85	20,2
100.	водні біоресурси та аквакультура	1695	210	8,1
101.	менеджмент соціокультурної діяльності	1694	65	26,1
102.	гідротехніка	1668	510	3,3
103.	міжнародний бізнес	1600	65	24,6
104.	прикладна статистика	1566	110	14,2
105.	енергомашинобудування	1552	390	4
106.	технологічна освіта	1525	570	2,7
107.	рухомий склад залізниць	1513	660	2,3
108.	країнознавство	1414	45	31,4
109.	видавничо-поліграфічна справа	1346	300	4,5
110.	обслуговування повітряних суден	1157	270	4,3
111.	механіка	1088	185	5,9
112.	метрологія, стандартизація та сертифікація	1042	130	8
113.	залізничні споруди та колійне господарство	1035	140	7,4
114.	пожежна безпека	1003	310	3,2
115.	захист рослин	995	202	4,9
116.	книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія	993	80	12,4
117.	сестринська справа	987	40	24,7
118.	суднобудування та океанотехніка	985	250	3,9
119.	аеронавігація	977	290	3,4
120.	статистика	905	95	9,5
121.	авіоніка	884	192	4,6
122.	технологія виробів легкої промисловості	804	290	2,8
123.	ливарне виробництво	793	220	3,6
124.	гідрометеорологія	792	140	5,7
125.	декоративно-прикладне мистецтво	789	175	4,5
126.	двигуни та енергетичні установки літальних апаратів	724	175	4,1
127.	біомедична інженерія	706	30	23,5
128.	прикладна механіка	697	130	5,4
129.	охорона праці	679	71	9,6
130.	оптотехніка	666	125	5,3

131.	музейна справа та охорона пам'яток історії та культури	653	45	14,5
132.	атомна енергетика	632	150	4,2
133.	гідроенергетика	559	60	9,3
134.	деревооброблювальні технології	547	165	3,3
135.	соціальна допомога	462	55	8,4
136.	акустотехніка	431	75	5,7
137.	переробка корисних копалин	296	75	3,9
138.	цивільний захист	289	71	4,1
139.	астрономія	237	50	4,7
140.	технологія та дизайн текстильних матеріалів	202	85	2,4
141.	мережі та системи поштового зв'язку	196	30	6,5
142.	побутове обслуговування	192	40	4,8
143.	реставрація творів мистецтва	156	50	3,1
144.	хімічна інженерія	136	25	5,4
145.	лісозаготівля	129	20	6,5
146.	фотомистецтво	61	10	6,1
147.	рибальство	60	15	4

Популярність напрямів, кількість заяв та обсяги державного замовлення на денну форму у 2013 році

№	Напрямок	К-сть заяв	Держ. замовлення	К-сть заяв на 1 місце держ. замовлення
1.	філологія	115276	7335	15,7
2.	правознавство	78171	5730	13,6
3.	фінанси і кредит	62486	2455	25,5
4.	менеджмент	61135	2965	20,6
5.	економіка підприємства	48846	1255	38,9
6.	облік і аудит	47764	1615	29,6
7.	комп'ютерні науки	36738	2958	12,4
8.	туризм	30044	500	60,1
9.	комп'ютерна інженерія	27213	2275	12
10.	маркетинг	26852	760	35,3
11.	психологія	23480	900	26,1
12.	програмна інженерія	22398	1380	16,2
13.	міжнародна економіка	21112	575	36,7
14.	історія	20541	1620	12,7
15.	екологія, охорона навколишнього середовища та	17571	1818	9,7
16.	збалансоване природокористування автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	16269	1819	8,9
17.	будівництво	15944	3577	4,5
18.	соціологія	14992	485	30,9
19.	початкова освіта	14906	1150	13
20.	економічна кібернетика	14298	565	25,3
21.	біологія	13821	1350	10,2
22.	дошкільна освіта	13526	780	17,3

23. геодезія, картографія та землеустрій	13282	990	13,4
24. машинобудування	12310	2870	4,3
25. географія	12270	790	15,5
26. транспортні технології	11337	1390	8,2
27. інформатика	10983	900	12,2
28. управління персоналом та економіка праці	10809	230	47
29. практична психологія	10677	330	32,4
30. соціальна робота	10643	305	34,9
31. готельно-ресторанна справа	10229	330	31
32. політологія	10101	340	29,7
33. реклама і зв'язки з громадськістю	9473	55	172,2
34. електротехніка та електротехнології	9342	1759	5,3
35. системна інженерія	8883	970	9,2
36. видавнича справа та редагування	8858	195	45,4
37. фізичне виховання	8840	1400	6,3
38. інженерна механіка	8745	2025	4,3
39. документознавство та інформаційна діяльність	8556	229	37,4
40. прикладна математика	7996	840	9,5
41. харчові технології та інженерія	7972	1515	5,3
42. математика	7905	1820	4,3
43. безпека інформаційних і комунікаційних систем	7884	485	16,3
44. журналістика	7717	295	26,2
45. телекомунікації	7637	1135	6,7
46. автомобільний транспорт	7192	859	8,4
47. дизайн	6883	560	12,3
48. електромеханіка	6866	1333	5,2
49. біотехнологія	6609	350	18,9
50. агрономія	6548	1748	3,7
51. корекційна освіта	6536	335	19,5
52. здоров'я людини	6363	260	24,5
53. товарознавство і торговельне підприємництво	6229	360	17,3
54. хімічна технологія	6098	1255	4,9
55. соціальна педагогіка	5908	560	10,6
56. ветеринарна медицина	5815	1303	4,5
57. фізика	5604	1295	4,3
58. міжнародні економічні відносини	5401	115	47
59. морський та річковий транспорт	5263	676	7,8
60. хімія	4947	905	5,5
61. міжнародні відносини	4758	210	22,7
62. музичне мистецтво	4683	1030	4,5
63. культурологія	4565	230	19,8
64. системний аналіз	4487	430	10,4
65. професійна освіта	4429	850	5,2
66. радіотехніка	4245	794	5,3
67. системи технічного захисту інформації	4215	375	11,2

68. архітектура	4215	745	5,7
69. лісове і садово-паркове господарство	3989	575	6,9
70. процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва	3928	1345	2,9
71. філософія	3748	285	13,2
72. теплоенергетика	3711	700	5,3
73. технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	3694	1034	3,6
74. гірництво	3544	970	3,7
75. мікро- та наноелектроніка	3404	600	5,7
76. електронні пристрої та системи	3314	450	7,4
77. прикладна фізика	3219	665	4,8
78. кіно-, телемистецтво	3212	160	20,1
79. фармація	3132	105	29,8
80. спорт	3056	500	6,1
81. економічна теорія	3055	110	27,8
82. образотворче мистецтво	2946	455	6,5
83. міжнародна інформація	2837	80	35,5
84. театральне мистецтво	2801	210	13,3
85. управління інформаційною безпекою	2748	268	10,3
86. нафтогазова справа	2704	300	9
87. радіоелектронні апарати	2658	475	5,6
88. геологія	2596	390	6,7
89. міжнародне право	2513	76	33,1
90. метрологія та інформаційно-вимірювальні технології	2500	444	5,6
91. хореографія	2463	270	9,1
92. міжнародний бізнес	2299	60	38,3
93. авіа- та ракетобудування	2245	285	7,9
94. приладобудування	2136	460	4,6
95. енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому комплексі	2054	515	4
96. зварювання	2004	505	4
97. інженерне матеріалознавство	1920	440	4,4
98. водні біоресурси та аквакультура	1902	205	9,3
99. металургія	1853	710	2,6
100. енергомашинобудування	1846	370	5
101. прикладна статистика	1742	100	17,4
102. рухомий склад залізниць	1672	420	4
103. технологічна освіта	1616	500	3,2
104. видавничо-поліграфічна справа	1602	285	5,6
105. менеджмент соціокультурної діяльності	1562	55	28,4
106. гідротехніка	1531	320	4,8
107. лабораторна діагностика	1465	20	73,3
108. країнознавство	1456	40	36,4
109. аеронавігація	1301	285	4,6
110. захист рослин	1286	202	6,4
111. обслуговування повітряних суден	1251	236	5,3
112. механіка	1214	190	6,4

113. біомедична інженерія	1192	90	13,2
114. пожежна безпека	1154	416	2,8
115. суднобудування та океанотехніка	1088	270	4
116. охорона праці	1053	125	8,4
117. залізничні споруди та колійне господарство	1004	195	5,1
118. метрологія, стандартизація та сертифікація	998	141	7,1
119. авіоніка	968	170	5,7
120. декоративно-прикладне мистецтво	965	175	5,5
121. гідрометеорологія	938	135	6,9
122. статистика	901	90	10
123. технологія виробів легкої промисловості	825	275	3
124. двигуни та енергетичні установки літальних апаратів	821	160	5,1
125. атомна енергетика	809	156	5,2
126. книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія	780	75	10,4
127. прикладна механіка	753	175	4,3
128. оплотехніка	753	115	6,5
129. соціальна допомога	700	45	15,6
130. музейна справа та охорона пам'яток історії та культури	667	45	14,8
131. ливарне виробництво	652	220	3
132. сестринська справа	598	40	15
133. гідроенергетика	574	80	7,2
134. деревооброблювальні технології	549	135	4,1
135. цивільний захист	535	190	2,8
136. правоохоронна діяльність	391	1245	0,3
137. акустотехніка	372	80	4,7
138. астрономія	311	55	5,7
139. побутове обслуговування	302	35	8,6
140. переробка корисних копалин	300	70	4,3
141. хімічна інженерія	229	20	11,5
142. технологія та дизайн текстильних матеріалів	206	75	2,7
143. реставрація творів мистецтва	195	40	4,9
144. мережі та системи поштового зв'язку	194	45	4,3
145. лісозаготівля	134	20	6,7
146. фотомистецтво	62	15	4,1
147. рибальство	21	15	1,4

Популярність напрямів, кількість заяв та обсяги державного замовлення на заочну форму у 2012 році

№	Напрямок	К-сть заяв	Держ. замовлення	К-сть заяв на 1 місце держ. замовлення
1.	правознавство	13577	1705	8
2.	фінанси і кредит	10317	990	10,4
3.	облік і аудит	10315	760	13,6
4.	менеджмент	9093	700	13
5.	економіка підприємства	6798	170	40
6.	філологія	5193	1470	3,5
7.	початкова освіта	4520	740	6,1
8.	дошкільна освіта	3958	550	7,2
9.	психологія	3340	145	23
10.	будівництво	3105	658	4,7
11.	машинобудування	2606	353	7,4
12.	маркетинг	2435	65	37,5
13.	транспортні технології	2410	218	11,1
14.	туризм	2222	120	18,5
15.	харчові технології та інженерія	2076	202	10,3
16.	морський та річковий транспорт	2075	80	25,9
17.	фізичне виховання	1933	300	6,4
18.	професійна освіта	1924	300	6,4
19.	біологія	1860	360	5,2
20.	товарознавство і торговельне підприємництво	1789	80	22,4
21.	інженерна механіка	1764	525	3,4
22.	електромеханіка	1746	199	8,8
23.	музичне мистецтво	1720	157	11
24.	електротехніка та електротехнології	1672	215	7,8
25.	управління персоналом та економіка праці	1600	50	32
26.	комп'ютерна інженерія	1558	170	9,2
27.	гірництво	1558	150	10,4
28.	автомобільний транспорт	1535	225	6,8
29.	соціальна педагогіка	1483	140	10,6
30.	процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва	1459	474	3,1
31.	комп'ютерні науки	1438	305	4,7
32.	здоров'я людини	1383	20	69,2
33.	агрономія	1380	528	2,6
34.	геодезія, картографія та землеустрій	1360	162	8,4
35.	Історія	1325	200	6,6
36.	екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	1294	305	4,2
37.	автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	1279	210	6,1
38.	практична психологія	1266	90	14,1
39.	готельно-ресторанна справа	1093	80	13,7

40. географія	1080	100	10,8
41. програмна інженерія	977	255	3,8
42. дизайн	896	40	22,4
43. правоохоронна діяльність	874	955	0,9
44. телекомунікації	859	125	6,9
45. міжнародна економіка	857	50	17,1
46. соціальна робота	837	100	8,4
47. документознавство та інформаційна діяльність	829	60	13,8
48. технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	803	391	2,1
49. корекційна освіта	796	215	3,7
50. лісове і садово-паркове господарство	762	95	8
51. економічна кібернетика	717	52	13,8
52. рухомий склад залізниць	664	110	6
53. енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому	660	166	4
54. комплексі технологічна освіта	643	240	2,7
55. соціологія	637	40	15,9
56. образотворче мистецтво	630	30	21
57. теплоенергетика	562	90	6,2
58. системна інженерія	541	114	4,7
59. хореографія	525	44	11,9
60. журналістика	516	30	17,2
61. хімічна технологія	510	100	5,1
62. металургія	472	60	7,9
63. інформатика	461	100	4,6
64. спорт	404	75	5,4
65. театральне мистецтво	396	75	5,3
66. культурологія	361	58	6,2
67. пожежна безпека	357	0	
68. математика	346	135	2,6
69. зварювання	341	80	4,3
70. політологія	339	40	8,5
71. гідротехніка	331	170	1,9
72. радіотехніка	330	113	2,9
73. технологія виробів легкої промисловості	320	70	4,6
74. залізничні споруди та колійне господарство	286	20	14,3
75. книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія	284	45	6,3
76. кіно-, телемистецтво	277	60	4,6
77. видавнича справа та редагування	276	15	18,4
78. електронні пристрої та системи	239	30	8
79. реклама і зв'язки з громадськістю	236	0	
80. філософія	236	0	
81. нафтогазова справа	211	35	6
82. менеджмент соціокультурної діяльності	198	21	9,4
83. фармація	185	15	12,3

84. радіоелектронні апарати	181	30	6
85. геологія	166	35	4,7
86. ливарне виробництво	163	30	5,4
87. приладобудування	141	45	3,1
88. декоративно-прикладне мистецтво	140	15	9,3
89. водні біоресурси та аквакультура	137	45	3
90. метрологія та інформаційно-вимірвальні технології	136	30	4,5
91. безпека інформаційних і комунікаційних систем	133	30	4,4
92. метрологія, стандартизація та сертифікація	133	10	13,3
93. деревооброблювальні технології	132	30	4,4
94. обслуговування повітряних суден	123	22	5,6
95. видавничо-поліграфічна справа	118	40	3
96. біотехнологія	116	25	4,6
97. захист рослин	113	30	3,8
98. системи технічного захисту інформації	112	20	5,6
99. інженерне матеріалознавство	112	30	3,7
100. суднобудування та океанотехніка	110	10	11
101. переробка корисних копалин	109	20	5,5
102. міжнародні відносини	100	20	5
103. міжнародні економічні відносини	99	0	
104. енергомашинобудування	98	20	4,9
105. хімія	83	0	
106. управління інформаційною безпекою	77	20	3,9
107. мікро- та наноелектроніка	76	0	
108. мережі та системи поштового зв'язку	72	5	14,4
109. фізика	69	5	13,8
110. країнознавство	69	5	13,8
111. міжнародне право	63	0	
112. двигуни та енергетичні установки літальних апаратів	58	5	11,6
113. системний аналіз	54	0	
114. музейна справа та охорона пам'яток історії та культури	52	16	3,3
115. атомна енергетика	50	0	
116. прикладна статистика	44	10	4,4
117. соціальна допомога	44	15	2,9
118. аеронавігація	43	45	1
119. гідроенергетика	41	0	
120. економічна теорія	34	0	
121. гідрометеорологія	34	25	1,4
122. міжнародний бізнес	32	5	6,4
123. технологія та дизайн текстильних матеріалів	31	5	6,2
124. охорона праці	27	0	
125. біомедична інженерія	23	0	
126. архітектура	18	0	
127. прикладна математика	17	0	

128.	міжнародна інформація	16	0	
129.	авіоніка	16	13	1,2
130.	оптотехніка	16	5	3,2
131.	авіа- та ракетобудування	14	0	
132.	побутове обслуговування	13	5	2,6
133.	лісозаготівля	12	5	2,4
134.	прикладна фізика	8	5	1,6
135.	рибальство	6	0	
136.	реставрація творів мистецтва	5	0	
137.	хімічна інженерія	2	0	
138.	астрономія	1	0	
139.	ветеринарна медицина	0	0	
140.	лабораторна діагностика	0	0	
141.	механіка	0	0	
142.	сестринська справа	0	0	
143.	статистика	0	0	
144.	прикладна механіка	0	0	
145.	акустотехніка	0	0	
146.	цивільний захист	0	0	
147.	фотомистецтво	0	0	

Популярність напрямів, кількість заяв та обсяги державного замовлення на заочну форму у 2013 році

№	Напрямок	К-сть заяв	Держ. замовлення	к-сть заяв на 1 місце держ-замовлення
1.	правознавство	18254	1725	10,6
2.	фінанси і кредит	13792	900	15,3
3.	облік і аудит	13705	705	19,4
4.	менеджмент	10705	640	16,7
5.	економіка підприємства	9205	170	54,1
6.	філологія	5838	1160	5
7.	початкова освіта	4979	750	6,6
8.	дошкільна освіта	4521	520	8,7
9.	будівництво	4480	658	6,8
10.	психологія	3620	130	27,8
11.	маркетинг	3451	55	62,7
12.	туризм	3034	150	20,2
13.	морський та річковий транспорт	2838	135	21
14.	фізичне виховання	2797	300	9,3
15.	машинобудування	2789	290	9,6
16.	транспортні технології	2756	215	12,8
17.	товарознавство і торговельне підприємництво	2443	75	32,6
18.	професійна освіта	2431	300	8,1
19.	здоров'я людини	2315	25	92,6
20.	харчові технології та інженерія	2223	202	11

21. біологія	2190	350	6,3
22. музичне мистецтво	2037	140	14,6
23. електротехніка та електротехнології	1915	220	8,7
24. документознавство та інформаційна діяльність	1873	58	32,3
25. готельно-ресторанна справа	1851	65	28,5
26. автомобільний транспорт	1795	215	8,3
27. комп'ютерна інженерія	1775	150	11,8
28. управління персоналом та економіка праці	1775	45	39,4
29. гірництво	1755	180	9,8
30. інженерна механіка	1695	500	3,4
31. практична психологія	1609	90	17,9
32. комп'ютерні науки	1592	275	5,8
33. електромеханіка	1586	254	6,2
34. процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва	1529	475	3,2
35. дизайн	1472	50	29,4
36. корекційна освіта	1447	205	7,1
37. агрономія	1428	518	2,8
38. історія	1392	190	7,3
39. геодезія, картографія та землеустрій	1366	150	9,1
40. автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	1322	260	5,1
41. екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	1250	305	4,1
42. програмна інженерія	1230	175	7
43. географія	1064	100	10,6
44. міжнародна економіка	1037	50	20,7
45. соціальна робота	979	45	21,8
46. лісове і садово-паркове господарство	956	110	8,7
47. соціальна педагогіка	952	144	6,6
48. економічна кібернетика	937	52	18
49. телекомунікації	935	125	7,5
50. технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	933	386	2,4
51. образотворче мистецтво	813	30	27,1
52. хореографія	782	45	17,4
53. хімічна технологія	723	100	7,2
54. спорт	716	80	9
55. рухомий склад залізниць	669	30	22,3
56. журналістика	647	25	25,9
57. технологічна освіта	646	300	2,2
58. енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому комплексі	642	165	3,9
59. соціологія	632	40	15,8
60. теплоенергетика	610	95	6,4
61. пожежна безпека	565	45	12,6

62. інформатика	563	200	2,8
63. книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія	538	50	10,8
64. металургія	490	85	5,8
65. театральне мистецтво	479	75	6,4
66. системна інженерія	452	74	6,1
67. кіно-, телемистецтво	440	60	7,3
68. зварювання	412	85	4,8
69. політологія	404	40	10,1
70. математика	394	145	2,7
71. радіотехніка	382	113	3,4
72. гідротехніка	377	115	3,3
73. суднобудування та океанотехніка	365	0	
74. видавнича справа та редагування	359	15	23,9
75. нафтогазова справа	348	50	7
76. культурологія	337	60	5,6
77. технологія виробів легкої промисловості	330	55	6
78. залізничні споруди та колійне господарство	329	40	8,2
79. реклама і зв'язки з громадськістю	319	0	
80. фармація	274	10	27,4
81. енергомашинобудування	245	20	12,3
82. електронні пристрої та системи	236	30	7,9
83. метрологія та інформаційно-вимірвальні технології	223	35	6,4
84. правоохоронна діяльність	202	730	0,3
85. менеджмент соціокультурної діяльності	199	20	10
86. сестринська справа	196	0	
87. інженерне матеріалознавство	193	40	4,8
88. видавничо-поліграфічна справа	190	45	4,2
89. філософія	187	55	3,4
90. водні біоресурси та аквакультура	180	45	4
91. геологія	176	30	5,9
92. радіоелектронні апарати	174	15	11,6
93. приладобудування	162	40	4,1
94. декоративно-прикладне мистецтво	158	15	10,5
95. ливарне виробництво	158	30	5,3
96. безпека інформаційних і комунікаційних систем	154	40	3,9
97. обслуговування повітряних суден	154	19	8,1
98. метрологія, стандартизація та сертифікація	152	10	15,2
99. міжнародні економічні відносини	151	0	
100. біотехнологія	138	25	5,5
101. міжнародні відносини	128	20	6,4
102. хімія	119	0	
103. аеронавігація	108	40	2,7
104. архітектура	99	0	
105. деревооброблювальні технології	95	30	3,2
106. мікро- та наноелектроніка	93	0	

107. переробка корисних копалин	91	30	3
108. захист рослин	89	30	3
109. авіа- та ракетобудування	85	5	17
110. країнознавство	82	5	16,4
111. фізика	79	5	15,8
112. прикладна статистика	78	10	7,8
113. соціальна допомога	77	25	3,1
114. мережі та системи поштового зв'язку	76	15	5,1
115. гідрометеорологія	75	35	2,1
116. управління інформаційною безпекою	72	20	3,6
117. системи технічного захисту інформації	59	25	2,4
118. музейна справа та охорона пам'яток історії та культури	54	16	3,4
119. економічна теорія	52	0	
120. атомна енергетика	52	0	
121. міжнародне право	51	0	
122. оптотехніка	47	5	9,4
123. системний аналіз	39	0	
124. прикладна математика	38	0	
125. двигуни та енергетичні установки літальних апаратів	38	5	7,6
126. охорона праці	34	0	
127. авіоніка	33	14	2,4
128. побутове обслуговування	27	10	2,7
129. міжнародний бізнес	26	5	5,2
130. біомедична інженерія	25	0	
131. гідроенергетика	21	0	
132. міжнародна інформація	20	0	
133. технологія та дизайн текстильних матеріалів	20	10	2
134. цивільний захист	15	0	
135. прикладна фізика	14	0	
136. лісозаготівля	5	5	1
137. прикладна механіка	4	0	
138. рибальство	3	0	
139. реставрація творів мистецтва	2	0	
140. ветеринарна медицина	0	0	
141. лабораторна діагностика	0	0	
142. механіка	0	0	
143. статистика	0	0	
144. акустотехніка	0	0	
145. астрономія	0	0	
146. хімічна інженерія	0	0	
147. фотомистецтво	0	0	

Центр дослідження суспільства
04071, м. Київ-71, а/с 98, тел. 096 905 57 43
e-mail info@cedos.org.ua

© Центр дослідження суспільства
2014

